

KBM:S TEMASERIE | 2004:2

Stereotyper i vardagen

BILDER AV "DE FRÄMMANDE"

Bo Petersson, Anders Hellström

KRISBEREDSKAPS
MYNDIGHETEN

KBM:S TEMASERIE | 2004:2

Stereotyper i vardagen

BILDER AV "DE FRÄMMANDE"

Bo Petersson & Anders Hellström

KBM:S TEMASERIE

- 2003:1 Bagdad-Bob, menige Jessica Lynch och Cirkus Saddam
Irakkriget iscensatt i svenska medier
- 2003:2 Irakkrigets andra dag
En jämförelse mellan SVT och tidningspressen den 21 mars 2003
- 2003:3 Krisberedskap i omvärlden
Samordningsstrukturer i fem länder
- 2003:4 Från osäker källa
Bevakningen av Irakkriget i svenska medier
- 2003:5 IT och sårbarhet
Kritiska beroendeförhållanden i den nationella IT-infrastrukturen
- 2003:6 Demokratin och mordet på Anna Lindh
- 2004:1 Krisjournalistik eller journalistik i kris?
En forskningsöversikt om medier, risker och kriser
- 2004:2 Stereotyper i vardagen
Bilder av "de främmande"

Bo Petersson är docent i statsvetenskap vid Lunds universitet.
Anders Hellström är doktorand i statsvetenskap vid Lunds universitet.
Författarna ansvarar för innehållet i rapporten.

Titel: Stereotyper i vardagen. Bilder av "de främmande"

Utgiven av Krisberedskapsmyndigheten (KBM)

Omslagsfoto: Gunter Lenz/Nordic Photos

ISSN: 1652-2915

ISBN: 91-85053-45-7

KBM:s dnr: 0074/2002

Grafisk form: AB Typoform

Stockholm 2004

Skriften kan laddas ned från Krisberedskapsmyndighetens webbplats
www.krisberedskapsmyndigheten.se

KBM:s temaserie 2004:2

Innehåll

Inledning	5
Om stereotyper	8
Lokala nyhetsmedier och lokala föreställningar	13
Ljungby: Stereotyper på nyhetsplats	15
Motbilder: Integrationsprojekt i arbete	20
Insändardebatten	23
Problem nästgårds	27
Skive	31
Amstetten	37
Havlickuv Brod	41
Konklusioner	45
Referenser	50

Inledning

Vardagen är en underskattad företeelse i forskningen. Medan mycken möda har ägnats åt att kartlägga det unika, det avvikande och det dramatiska, har en tydlig tendens i samhällsvetenskaplig forskning varit att ägna mindre uppmärksamhet åt rutinen, åt vardagslunken. Ändå kan man med fog hävda att det är studier av vardagen som säger oss mest om den tid vi lever i. Inte minst är de av fundamental betydelse för förståelse och analys av förändringar i samhället (Ellegård 2001). Det är också ofta på grundval av studier om vardagen och dess betingelser som vi kan utveckla teorier med störst räckvidd. För de allra flesta och för det allra mesta är det just vardagen som *är* verkligheten (jfr Brekhus 2000).

För studiet av yttringar av hur individer i en majoritetsgrupp förhåller sig till det främmande är detta i och för sig ingen nyhet. Det gäller även till exempel nationalismforskningen. Michael Billig (1995) har beskrivit den så kallade banala nationalismen och

analyserat de mekanismer som bidrar till att forma den. Han menar att det är de små, subtila signalerna som överför meddelanden om att vissa anses tillhöra och åter andra anses hamna utanför en viss nationell gemenskap. Som exempel pekar han på hur en vanlig dagstidning är uppdelad i inrikes- och utrikesnyheter, och att läsaren många gånger inte är medveten om denna kategorisering när han/hon läser tidningen. Ett annat exempel på hur kategoriseringar av Oss och de Andra studerats i vardagen utgörs av Philomena Esseds (1991) undersökning av vardagsrasism. Hon visar där hur individer genom sitt agerande, kanske ofta omedvetet, reproducerar uteslutandets och ringaktandets mekanismer och därigenom utövar något som hon menar kan kallas rasism.

I denna rapport kommer vi att diskutera hur stereotyper om invandrare återges i vardagen och hur de på detta sätt bidrar till att befästa de indelningar som görs i Oss och Dem.¹ Vi kommer,

¹ Undersökningen har möjliggjorts genom projektstöd från Krisberedskapsmyndigheten (KBM), vilket härmed tacksamt erkänns. Författarna vill även tacka Moa Lindell och Caroline Hegelund Jensen för värdefullt bistånd vid materialinsamlingen samt Catarina Kinnvall och Tom Nilsson för insiktsfulla kommentarer under resans gång.

med utgångspunkt i några konkreta fall från en svensk småstad och tre jämförbara europeiska städer, att diskutera hur stereotyper vidmakthålls och befästs, och vidare framhäva de negativa konsekvenserna av dem. Vår materialmässiga grund utgörs av artikelmaterial från lokaltidningar, vilka mestadels berättar om sådant som är jordnära och långt ifrån dramatiskt. Eftersom vi har följt lokalpressen i de fyra städerna noggrant under ett helt år (2002),² har vi en god grundval för att tala om hur föreställningar om det främmande har tagit sig uttryck i vardagen. I de lokala diskurserna tenderar ofta begreppen "invandrare", "flyktingar" och "asylsökande" att sammanfalla, och vi kommer att klargöra när de senare kategorierna särskilt förts på tal. Vidare, vilket är nog så intressant, tenderar även vissa etniska och religiösa grupper och kategorier (såsom t.ex. "romer" och "muslimer") att lokalt föras på tal i samma termer som "invandrare" i debatterna, även om det handlar om grupper där individerna sedan generationer bebott och varit medborgare i respektive län-

der. Glidningarna återfinns således i debatten, och vi tycker det kan vara av värde att uppmärksamma dem.

I vår studie har vi tagit vår utgångspunkt i en svensk småstad och jämfört den med städer av likartad storlek i Danmark, Österrike och Tjeckien. Närmare bestämt har vi valt att studera Ljungby, Skive, Amstetten och Havlickuv Brod. För samtliga gäller att det finns mellan 25 000 och 30 000 invånare i kommunen. Ingen av städerna är förknippad med några på riksnivå kända motsättningar mellan majoritetsbefolkning och minoritetsgrupper. Det är också därför vi har valt dem. De är alla på något sätt förankrade i en lokal identitet, även om svenska Ljungby fick stadsvärdighet först på 1920-talet. De övriga tre har månghundraåriga anor när det gäller stadsprivilegier. Vi har också valt städerna utifrån kriteriet att de skulle ha en på orten dominerande lokalpress. Så är fallet i de fyra städerna, och tidningarna i fråga är i tur och ordning: *Smälänningen*, *Skive Folkeblad*, *Niederösterreichische Nachrichten* och *Noviny Vysociny*.³

² Tidningarna har lästs dagligen under hela året 2002. För varje enskilt nummer har noggranna dagboksanteckningar gjorts med korta sammanfattningar av de artiklar som behandlat invandrings- och flyktingfrågor. Tidningarna har sparats, och på basis av anteckningarna har det sedan varit lätt att gå tillbaka till ursprungsartiklarna för att göra noggrannare läsningar och analyser.

³ *Smälänningen* är en utpräglat lokal tidning med en upplaga på 13 200 exemplar (2003). Den täcker in tre kommuner: Ljungby, där den är helt dominerande, samt Markaryd och Älmhult. Även de andra tre är typiska lokaltidningar. *Skive Folkeblad* har en upplaga på 13 000 exemplar (2001) och vänder sig förutom till Skive kommun även till grannkommunerna Søndersø, Sallingsund, Spøttrup, Fjends och Vinderup. *Noviny Vysociny*s upplaga varierar efter veckodag med en toppnotering på fredagar om cirka 10 000 exemplar (2002). Utöver Havlickuv Brod täcker tidningen närliggande orter som Golcuv Jenikov, Chotebor och Ledec nad Sázavou. *Niederösterreichische Nachrichten* ges ut i hela regionen Niederösterreich och totalt överskrider upplagan 200 000 exemplar per vecka. Tidningen är emellertid uppdelad i 27 mindre lokala editioner och i Amstetten trycks *Amstettner Zeitung* i cirka 15 000 exemplar per vecka, vilket tangerar upplagan för den regiontäckande *NÖ* i själva staden. *Amstettner Zeitung* läses också av invånarna i de trettiotalet orter som geografiskt tillhör Amstettenområdet.

Sett till riksplanet har de tre länder vi valt utöver Sverige alla på senare år uppmärksammats negativt av en internationell opinion på grund av tilltagande restriktivitet mot dels flyktingar, dels andra minoritetsgrupper. Österrike utslöts under våren 2000 från bilaterala konsultationer inom EU till följd av det främlingsfientliga FPÖ:s medverkan i den nationella regeringen. Den under 2002 nytillträdde danska regeringen med Pia Kjærsgaards Dansk Folkeparti som stödparti har verkat starkt restriktivt mot flyktingmottagande och invandring. Byggandet av den så kallade Skammens mur i den tjeckiska staden Usti nad Labem hösten 1999 ledde till att också Tjeckien fick omvärldens ögon på sig, framför allt när det gäller synen på och förhållnings sättet till landets romer.

Att jämföra småstäder från dessa länder med en småstad i Sverige tycktes oss intressant, eftersom det på många håll även i det svenska samhället finns tydliga tendenser till en mera avståndstagande syn på flyktingar och invandrare. Vid de allmänna valen hösten 2002 hade främlingsfientliga partier stor framgång på lokal nivå, inte minst i sydligaste Sverige. Den omfattande

debatten kring godkänt genomförda språktest som kriterium för medborgarskap avslöjade mera allmänt underströmmar i restriktivitetens tecken. Och i veckan före valen avslöjade TV-programmet Uppdrag Granskning i ett omdiskuterat inslag den utbredda förekomsten av grumliga föreställningar om flyktingar och invandrare bland aktiva politiker inom åtminstone två av de etablerade riksdagspartierna. Allt som allt har vi anledning att tro att diskurserna på vardagsnivån inte skiljer sig särskilt mycket mellan det svenska fallet och de tre övriga. Det är viktigt att få insikt om underströmmarna i de lokala diskussioner som försiggår om invandrare och flyktingar. Att öka medvetenheten om samtalen kan vara ett sätt att stämma i bäcken istället för i ån.

När vi diskuterar de iakttagelser vi har gjort kommer det svenska fallet att vara styrande. Vi refererar till detta på djupet och gör sedan något snabbare utblickar till de övriga tre fallen. Genom att identifiera likheter och skillnader mellan de fyra fallen avser vi att nå större insikt om och djupare förståelse för hur stereotypa föreställningar om invandrare och flyktingar reproduceras och synliggörs i lokala sammanhang.

Om stereotyper

Begreppet "stereotyp" är ett centralt arbetsinstrument för vårt vidkommande. Enklast kan stereotyper förstås som schablonartade föreställningar om personliga egenskaper utifrån uppfattningar om gruppmedlemskap och dess attribut. Förenklade föreställningar råder såväl om gruppen som om individen och det sätts likhetstecken dem emellan. Därmed inte sagt att en stereotyp uppfattning inte kan vara rättvisande vid enstaka tillfällen (jfr Elias & Scotson 1999), men det gäller som bekant också för den klocka som står helt stilla. Som Bhabha (1994:82) uttrycker det är en stereotyp ett substitut och en skugga, med andra ord är det en helt otillräcklig ersättning för fördomsfria bedömningar. Från forskningen på det kognitiva området är det dock välbekant att individen behöver ha en del förutfattade meningar för att effektivt kunna bearbeta de sinnesintryck han/hon dagligen utsätts för (t.ex. Vertzberger 1990, Hinton 1999). Det är helt enkelt tidsbesparande och ekonomiskt att göra så. Så helt lär aldrig stereotyp tänkande kunna undvikas, men däremot är det viktigt att vara

medveten om de negativa konsekvenser som stereotyper kan få för agerande i vardagen. Drivna till sin spets kan de slå över i syndabockstänkande och fiendebildsresonemang (Petersson 2003). Sådana manifestationer utgör potentiellt farliga mentala konstruktioner, vilka riskerar att omsättas i praktisk förebyggande handling. Den ledande tankegången kan lätt bli att kväva ett upplevt hot i dess linda och hellre förekomma än förekommas. Resurssvaga, marginaliserade grupper som fått en syndabocksstämpel på sig befinner sig då i ett särskilt utsatt läge.

Stereotyper kan vara av såväl renodlat negativt som relativt positivt slag, men även om stereotyper på ytan verkar vara positiva finns det anledning att vara vaksam. Ett välkänt exempel på en stereotyp med relativt positivt innehåll är den som går ut på att exotisera och framställa vissa folkgrupper som att de har ett "naturligt", "harmoniskt" eller "ursprungligt" levnadssätt (Sibley 1995, Barany 2002). Denna stereotyp kan tyckas positiv vid första påseendet. Samtidigt ligger det i dess förlängning att individer och grupper som porträt-

teras på detta sätt delvis framställs som oförstörda och oförställda barn, vilka behöver tas om hand av vuxna och erfarna personer eller grupper som förstår bättre.

Stereotyper kan komma i många skepnader och de kan förstärkas på många sätt. När en stereotyp väl rotat sig är den extremt motståndskraftig mot förändring. Ett välkänt exempel utgörs av fiendebilden (jfr Fiebig-von Hase & Lehmkuhl 1997), vilken kan betraktas som en stereotyp av grupper på olika aggregationsnivåer. Information som kan tolkas som att fiendebilden är rättvisande och att exempelvis en grupp människor verkligen har onda avsikter, bekräftar förstas stereotypen i fråga. Men med stereotypernas speciella logik kan även det omvända gälla. Information som förefaller strida mot stereotypens innehåll, som till exempel indikationer på att den utpekade gruppen verkligen har goda avsikter och försöker agera på ett vis som snarast är samarbetsfrämjande, kan avfärdas med argument av typen: "Inte nog med att de är ondsinta, de försöker lura oss också." Och så har grundresonemanget räddats ännu en gång. Människan har som bekant en tendens att se det hon vill se.

En förklaring till stereotypers stora motståndskraft är att de fyller olika former av behov (jfr Gilens 1999: 160). Att de förenklar informationsbearbetningen har vi redan berört. Men stereotyper gör också att det egna jaget framstår i ett mera fördelaktigt ljus, och de kan bidra till att artikulera den egna

identiteten. Ofta är det betydligt lättare att avgöra vilka som inte ingår i den egna gruppen och varför det är så än att i positiva termer definiera vad det egentligen är som förenar Oss (Pettersson 2001). Gränsen mellan den egna gruppen och de Andra blir helt central för självidentifikationen, och här spelar stereotypisering en väsentlig roll (Sibley 1995; Pettersson 2003). När stereotyper utmålar de Andra som onda, kan vi känna oss goda i jämförelse, och när de beskriver dem som stackars offer som behöver tas om hand, kan vi känna oss förträffliga som tar oss an dem på så bra sätt. Som Kearney (2003: 33) målande uttrycker det: för att helgon skall förbli helgonlika, måste de främmande bli syndabockar.

Vanligtvis har vi som individer med oss stereotypa uppfattningar hemifrån. Uppfostran och uppväxt är av grundläggande betydelse för hur stereotyper vinner anslutning hos individen. Senare tar andra kanaler över, först och främst utbildning och skolgång. När denna är genomgången är individen i regel inte längre lika påverkbar i fråga om att ta upp nya stereotyper i sin föreställningsvärld, men befintliga stereotyper kan förstärkas ytterligare, till exempel genom arbetslivet. Massmedia är dock den kanske allra viktigaste kanalen för att befästa existerande stereotyper (Gilens 1999, Hartmann m.fl. 1974). Senare decenniernas forskning har visat att massmedias roll i sammanhanget ligger just på detta område; att befästa stereotypa uppfattningar snarare än att skapa nya. Det gäller inte minst stereo-

typer om invandrade. Massmedia kan med fog sägas vara den arena där stereotypa uppfattningar tydligast kommer till uttryck på detta område (Lynn & Lea 2003; van Dijk 1987). Låt oss fortsättningsvis för enkelhetens skull inskränka diskussionen till *nyhetsmedia*.

Främlingar tenderar enligt Bauman (1998: 75–76) att associeras med "mord, epidemier och plundring". Så länge som dessa olycksfenomen koncentreras till en avlägsen Tredje värld och förknippas med vad Bauman benämner "fjärran lokalinvånare" (*faraway locals*; *ibid*) låter sig detta relativt bekvämt hanteras i den rika världens vardagsrum, men vad händer när lokalinvånaren helt plötsligt inte längre befinner sig långt borta utan mitt ibland oss? "Fiendens hemsökelse av våra gränser är liktydig med stundande pest", skriver Aho (1994: 109) drastiskt. Är det verkligen så våra nära främmande, för att parafrasera Bauman, framställs i media?

"Det etniska" infantiliserar *alltid* i media, menar Danjoux (2002: 149), och preciserar att det antingen framställs som "tamt och förtjusande" (som i "etnisk kultur" och "etnisk musik") eller som "otämjt och farligt" (som i "etniska krav", "etnisk konflikt"). I vart fall gör dessa beskrivningar att "det etniska" alltid framställs som skilt från majoritetens. Genom stereotypiseringar uttrycker den egna gruppen sin ambivalens gentemot de Andra; de förmedlar både avståndstagande och attraktion (Riggins 1997: 9). Demonisering och romantisering går härvid lätt

hand i hand (Barany 2002: 63–64).

Guillaumin (1974: 79) observerade för snart 30 år sedan att de exkluderade i media alltid beskrivs som under eller över normen, men aldrig neutralt. Det finns alltså de som då och då beskrivs som över normen, och dem finns det större anledning att frukta, medan de underlägsna, de under normen, lätt utmålas som outhärdliga och otäcka. Dem behöver man då inte befatta sig med.

Dagens diskurser om etnicitet tenderar att ta vid där de förutvarande diskurserna om ras slutade; argumentationsstrukturen är slående lik (jfr även Lindberg 1998: 10). Guillaumin (1974: 66) konstaterade att stereotyper om ras framhåller faromomentet i det främmande, antingen detta sedan uttrycks i sjukdomar, sexuella hot, fysiskt våld eller annat. I sin klassiska studie av brittisk press i mitten av 1970-talet fann Hartmann et al (1974: 163) att "ras" allmänt sägs som ett problem, vilket kunde uttryckas på olika sätt, såsom genom de invandrades fysiska tal, risken för bråk som antogs uppkomma i samband med deras ankomst och vistelse, eller den diskriminering och fientlighet som invandrarna utsätts för. Sibley (1995) driver de negativa beskrivningarnas tendens till deras spets när han menar att exkluderade minoriteter, däribland främst vissa etniska grupper, i majoritetens språkbruk ytterst förknippas med smuts och orenlighet. Kombinationen smittspridning och brottslighet är inte ovanlig i västpressens rapportering om flyktingar

och invandrare (Hier & Greenberg 2002). Nyheter om avvikande beteenden hjälper till att upprätthålla föreställningen om vad som är och bör vara samhällets normativa konturer. De tillhandahåller information om vad som är rätt och om vad som är fel och om de gränser som inte bör överskridas (Cohen 1987: 17). Därför är *brotsrapporteringen* viktig att studera på många sätt; den är starkt normerande till sin karaktär och den uttrycker klart vem som står utanför i samhället.

Vilka stereotyper om invandrare och flyktingar har då påvisats tidigare i litteraturen? Att "det främmande" förknippats med sjukdom, fara och hot har konstaterats ovan. van Dijk (1987: 364–366) urskiljer några typiska "fördomsstrukturer" i eliters kommunikation, bland annat i nyhetsmedia, om etniska grupper andra än majoritetsbefolkningen. Dessa är återigen föreställningar om invandringens enorma fysiska antal; om brottslighet och aggressivitet; om orättvis konkurrens och särbehandling (vilket innebär en ekonomisk börda för majoritetsbefolkningen), om kulturella konflikter samt om personlighetsdrag vilka alla har en gemensam nämnare i individernas påstådda underlägsenhet. Betydligt mera sällan läggs betoningen på de positiva bidrag minoritetsgrupperna kan ge (van Dijk 1987:365). van Dijk (1987:58) destillerar ned dessa fördomsstrukturer till tre dominerande grundteman: *skillnader*, *avvikelser* och *hot*. Standardnyheten implicerar att minoriteterna orsakar sociala, ekono-

miska eller politiska problem för majoritetsgruppen. Historier om brott, hot, aggression och kulturell konflikt dominerar i rapporteringen om dem (van Dijk 1987:361).

I sin undersökning av finlandssvensk tidningspress finner Camilla Haavisto (2002: 119) två grundstereotyper i rapporteringen om somalier, närmare bestämt *fiender* och *offer*. I en anslutande studie fann Nylund (2000: 72) att två teman dominerade i den finlandssvenska pressen, nämligen flyktingskapet och brottsligheten. Offer och förövare, således, om man väljer att uttrycka det något annorlunda. För att ta ett svenskt exempel har slutligen Brune (2002) uppmärksammat hur debatten kring så kallade hedersmord i Sverige genererat en bild av muslimska män som hänsynslösa förövare, fångna i sin kultur, medan de muslimska kvinnorna hamnar i en position som passiva och maktlösa offer tilldelade sin plats av kulturen.

Vilka mönster har vi då anledning att förvänta oss när vi studerar skildringen av invandrade i lokalpressen? Jo, säkerligen både avståndstagande och attraktion, både det otämjda och det domesticerade. Som en grundstereotyp kan vi förvänta oss bilden av invandraren som ett *Hot*, antingen detta hot manifesteras genom brottslighet, sjukdomssmitta eller förment aggressiva kulturyttringar. Närliggande, om än något mera neutral, är föreställningen om invandraren som en *Belastning*, främst i ekonomiska termer. Här blir den enskilde invandraren mera ett pas-

sivt objekt än ett aktivt och hotfullt subjekt. Offerstereotypen ryms inom denna ram; ett offer är ju vanligtvis en svag person som behöver tas om hand, och är följaktligen en Belastning. I båda fallen rör det sig om att porträttera den enskilde invandrare som en del av ett större kollektiv där förmodade gruppkarakteristika antas gälla för samtliga de individer som ingår däri. Den *Exotiska* främmande är en tredje stereotyp, som vi med ledning av litteraturinventeringen ovan har anledning att förvänta oss. De undersökningar som vi diskuterat ovan har däremot sällan urskiljt några positiva motbilder; till exempel är ju också det omogna, liksom otämjda det som blir farligt om det representeras av för många individer. Låt oss ändå lansera en fjärde typ för fullständighetens skull: invandraren som *Tillgång*, den bild som alltså van Dijk beskriver som sparsamt förekom-

mande. Visst finns den; vi har alla stött på den i tidningarna. Det vanligaste exemplet är väl den enskilda framgångsagan.

För att denna uppsättning idealtyper skall kunna tjäna som arbetsinstrument måste de förses med en djupdimension; bottenar verkligen personbeskrivningarna i en *stereotyp*, dvs. förenklade antaganden om hela grupper av människor, eller rör de sig om undantagen som bekräftar regeln? Redan här vill vi markera att vi finner det mycket osäkert huruvida tillgångsbilden uppfyller detta kriterium.

Som vi skall visa återfinns grundstereotyperna Hot och Belastning rikligt i vårt material. Det exotiska är också representerat, om än mindre frekvent som inslag i det egna lokalsamhället. Och de enskilda positiva exemplen finns där, med den tveeggade verkan som vi menar de kan ha.

Lokala nyhetsmedier och lokala föreställningar

Till skillnad från i storstadsmetropoler är den direkta kontakten med invandrare fortfarande mindre vanligt förekommande i småstaden. Det som skrivs i lokalpressen kan därför bli ett viktigt surrogat för möten i verkliga livet. Lokalpressen tillmäts generellt sett stor trovärdighet av sina läsare. Läsarkretsen vänder sig till lokalpressen för att få en bild av vad som tilldrar sig inom den lokala politiken och litat i stor utsträckning på vad som skrivs där (Larsson 1998, Weibull 1995). Det som står att läsa i den lokala tidningen har därför förutsättningar att aktivt bidra till att forma läsarnas föreställningar om vad som sker i hembygden. Det gäller inte minst synen på invandrare.

Det är långt ifrån oväsentligt var någonstans i tidningen en viss typ av information framförs. Från svenska läsarundersökningar vet vi att de nyhetssidor där lokala angelägenheter avhandlas generellt sett är mycket populära bland läsarna, och att de därvid endast överträffas av familjenyheter och radio/TV-sektionen. Även insändarsidorna har en bred läse-

krets. Däremot är ledarsidorna bland de minst eftertraktade (Weibull 1995). Detta innebär i sin tur att vad som skrivs på ledarplats inte nödvändigtvis är det som läsarna främst kommer att associera med tidningens linje, detta eftersom det helt enkelt inte blir läst. Även om redaktörerna skriver ledarartiklar för att föra fram till exempel ett liberalt budskap i debatten kring flyktingfrågan, kan det skrivas komma att tillmätas mindre vikt av läsarna än budskap som framförs via betydligt mera frekvent lästa artiklar på nyhetsplats (jfr Flowerdew et al 2002).

I den svenska maktutredningens i början av 1990-talet publicerade volym om mediemakt (Petersson & Carlberg 1990) heter det att media utgör både aktör och arena. På samma sätt utgår vi ifrån att den lokala tidningen spelar dessa båda roller, även om dess skrivande personal kanske inte alla gånger är medvetna om det själva. Vad vi menar är att såväl redaktörer som journalister förstås kan vara medvetna om att exempelvis en serie artiklar kommer att skapa opinion i en viss fråga och att den lokala tidningen därför utgör en

aktör. Vad vi däremot också vill framhålla är att vissa föreställningar, till exempel stereotyper, kan förmedlas vidare genom den skrivna artikeln utan att de personer som står bakom den nödvändigtvis är medvetna om att detta sker. Om det till exempel i en artikel talas om "flyktingströmmar" förstärker detta ett intryck hos läsaren om flyktingar som något negativt och oönskat (jfr van Dijk 1987: 372, Hier &

Greenberg 2002: 501). Dock är det långt ifrån säkert att den skrivande journalisten eller redaktionen medvetet velat förmedla detta intryck. Kanske är metaforen så pass inarbetad att den mer eller mindre oreflekterat använts i artikeln. Oavsett om ordvalet gjorts medvetet eller inte, förmedlar det dock ett intryck av någonting negativt till läsaren, och bidrar därigenom till att befästa befintliga negativa stereotyper.

Ljungby:

Stereotyper på nyhetsplats

Som vi konstaterade ovan behöver inte stereotyper te sig negativa vid första anblicken, och de behöver inte nödvändigtvis tillskriva objektet ondsinta drag. Däremot är det vanligt att på ytan positiva stereotyper är romantiserande och exotiserande till sin karaktär. I *Smälänningen* kom den typen av stereotyper ibland till uttryck i resereportage, och framför allt i artiklar om hur representanter från utlandet kom i kontakt med Ljungby, eller hur representanter från Ljungby kom i kontakt med utlandet. Så kunde man till exempel bli upplyst om att folk från Estland, Lettland och Litauen allmänt sett var gästfria och lätta att få kontakt med (*Smälänningen* 19 februari 2002, s. 8).

När det gällde Östeuropa och det forna Sovjetunionen var ett återkommande tema att denna del av världen behövde hjälp och stöd. En Ljungbyelev, för tillfället baserad i Ryssland, menade till exempel att "Moskva är lite efter i utvecklingen om man jämför med en stad i Sverige" (*Smälänningen* 3 april 2002, s. 18–19). Exempelen var många på att Central- och Östeuropa och det forna Sovjetunionen framställ-

des som en smula efterblivna i jämförelse med den oftast outtalade svenska normen. Sverige var givare och länderna i denna geografiska region nettomottagare. Förhållandet kunde gälla olika områden som till exempel avfallshandling, miljöskydd och återvinning (*Smälänningen* 24 juli 2002, s. 5; 9 oktober 2002, s. 8). På individplanet figurerade ofta folk från östra Europa som klienter i relation till beskyddare i Sverige. En sådan bild kunde utläsas till exempel i samband med att vitryska barn togs emot på ett sommarläger utanför Ljungby (*Smälänningen* 19 augusti, s. 4) eller då begagnade kläder, skor och leksaker vid jultid skickades iväg till mottagare i en stad i Litauen (*Smälänningen* 24 december, s. 9).

Det exotiska fanns också där. En företrädare för en gästande grupp folkdansare från Transsylvanien kunde till exempel säga att "Dansen är ett med Transsylvanien. Det finns danser för alla sorters sinnesstämningar. Vi dansar när vi är glada och dansar när vi är ledsna" (*Smälänningen* 25 februari 2002, s. 6). En liknande bild förmedlades av medlemmarna i Ungerska för-

eningen i Ljungby (*Smälänningen* 1 oktober 2002, s. 18). Som ännu mera exotiska framställdes föga förvånande länder längre bort från Sverige, till exempel Kina (*Smälänningen* 5 november 2002, s. 5). På det hela taget var det dock så att Central- och Östeuropa och forna Sovjetunionen var de landområden som oftast stereotypiserades i tidningen. Med tanke på den geografiska närheten var uppmärksamheten knappast förvånande; det fanns helt enkelt ett intresse av att skildra regionen för läsekretsen. Flera av länderna återfinns ju dessutom bland ansökarländerna till EU.

Skall man tolka den underliggande bild som förmedlas i tidningen, ses östutvidgningen med viss oro. Bland annat deltog företrädare för Kommunal i Ljungby i en studieresa till Estland, varvid det slogs fast att de höga utbildningsnivåerna och det låga löneläget i Estland kunde komma att sätta de svenska lönerna under press nedåt i samband med utvidgningen. Det var därför nödvändigt att från svensk sida medverka till att stärka fackföreningsrörelsen i Estland (*Smälänningen* 8 oktober, s. 7; 21 oktober 2002, s. 6).

I tidningen framkom emellanåt även vissa ansatser till att försöka skingra rådande stereotyper om Östeuropa. Vid ett skolbesök i Polen berättade en elev från Ljungby att tvärtemot hans tidigare föreställningar var allt inte "kommunistgrätt" i landet, och en annan elev menade att landet var mycket mera utvecklat än han hade

trott (*Smälänningen* 11 september 2002, s. 6).

Smälänningen har som policy att publicera detaljer om brottsförövares etniska bakgrund endast om detta kan sägas tillföra något väsentligt för förståelsen av det enskilda fallet. Det skall finnas en klar och tydlig anledning (intervju med redaktionschef Christer Gustafsson respektive nyhetschef Lars Davidsson, 9 april 2003). På det hela taget har tidningen också iakttagit en restriktiv linje i denna fråga. Under 2002 fanns det på Ljungbysidorna endast ett tiotal artiklar eller notiser där det tydliggjordes att brottsförövare var av utländsk härkomst. Markarydsidorna hade emellertid, som vi skall återkomma till, en annan historia att förtälja. Med tanke på det låga totalantalet artiklar om utländska förövare av brott på Ljungbysidorna kunde läsarna knappast dra slutsatsen att merparten av alla brott i kommunen begicks av invandrare. Å andra sidan kunde informationen kanske ändå tolkas så att den befäste ett intryck av att invandrare proportionellt sett hade en större brottsbenägenhet än resten av befolkningen (jfr van Dijk 1993, Brune 2002).

För att ge ett exempel berättades det om en ensamboende kvinna på landsbygden som fått sina smycken stulna av ett kringresande band utländska tjuvar. Uppenbarligen hade ligan koncentrerat sig på avsides boende äldre personer. Kvinnan hade fått påhälsning av fyra vuxna och ett litet barn. De vuxna hade bett henne om "latte" och "bread"

till barnet (*Smälänningen* 22 maj 2002, s. 5). I en annan artikel uppmanades läsarna att hålla sina dörrar reglade och inte släppa in folk som de inte kände. Ljungbytrakten hade nämligen blivit operationsområde för en grupp "kringresande tjuvar" i bilar med "utländska nummerplåtar". Denna grupp "resande" hade gjort det till sin taktik att vid upptäckt kasta det lilla barnet i armarna på ertapparen, för att därefter utnyttja förvirringen till att försvinna från platsen (*Smälänningen* 28 maj 2002, s. 7).

I artiklarna om det kringresande tjuvgänget fanns flera detaljer som ledde tankarna mot romer, framför allt gäller det kanske epitetet "kringresande". Här sade tidningen mycket utan att egentligen säga någonting rakt ut. Om man beaktar tidningens restriktiva policy när det gäller att avslöja detaljer om etnisk bakgrund, kan man möjligen tänka sig att avsikten med ledtrådarna här var att varna allmänheten. Fler brott kunde förväntas, och därför kunde det vara befogat att avslöja detaljer som rörde till exempel språk och ordval. Av samma anledning kunde det vara befogat att skriva om en våldtäktsman i Ljungby att han hade "utländsk brytning". Mannen var på fri fot och kunde befaras begå fler övergrepp (*Smälänningen* 23 oktober 2002, s. 1, 5).

Å andra sidan fanns det en rad fall då det tycktes mera obefogat att avslöja detaljer. Det gällde till exempel historien om en man av östeuropeiskt ursprung som hade begått en rad bilstölder i

Ljungbytrakten och som försökt uppge falsk identitet när han greps (*Smälänningen* 4 mars 2002, s. 6). Det gällde även litauer som varit involverade i en inbrottssturné i trakten (*Smälänningen* 10 oktober, s. 3; 11 december, s. 5), rumänska turister som ertappats med mängder av stöldgods i sin bil (*Smälänningen* 4 juli 2002, s. 1, 4), ett tyskt par som svindlat campingägare och privatvårdar på ansenliga summor (*Smälänningen* 23 oktober 2002, s. 5) samt en snattare som ertappats på ett varuhus och ilsknat till mot väktaren som adresserat honom som "bin Laden" (*Smälänningen* 21 november 2002, s. 6).

Som antytts i uppräkningsen ovan var det främst Östeuropa och forna Sovjetunionen som framställdes som regioner varifrån folk kom till Sverige för att begå brott. Detta tydliggjordes utan omskrivningar av en kriminalpolis i Ljungby. Han uppgav att det fanns två breda huvudkategorier av förövare som stod för inbrotten i regionen. Dels rörde det sig om drogpåverkade personer vilka orsakade stor förstörelse i ett ursinnigt och desperat sökande efter värdesaker, dels "de gäng som kommer från forna öststaterna". Enligt polismannen förstörde dessa vanligtvis inte så mycket. Istället stal de "nästan enbart pengar och smycken ... Pengarna stoppar de direkt i fickan och smyckena skickas med post." (*Smälänningen* 10 juli 2002, s. 36). Misstänkliggörandet av en hel region kunde knappast göras tydligare. Här har vi alldeles tydligt bilden av invandrare som ett hot mot egendom och allmän ordning.

En annan huvudkategori av stereotyper aktualiseras då enskilda invandrare utmålas som offer av något slag. Att framställa invandrare och flyktingar som offer kan självfallet vara utslag av en god ambition. Den enskilde journalisten och hans/hennes redaktion kan till exempel vilja väcka debatt i en viss fråga eller försöka mana myndigheter att agera i ömmande fall. Problemet är som nämnts att individer som framställs som offer samtidigt förlänas drag av underlägsenhet och sårbarhet, och i enlighet med stereotypiseringarnas logik kan läsarna överföra dessa drag på hela de kategorier som det individuella offret anses tillhöra. I linje med resonemanget ligger att om personer tillhöriga denna kategori inte beskyddas eller tas om hand, kan de förledas att istället bli förövare eller helt gå under till följd av sin svaghet. Liksom exotiserande stereotyper kan därför denna typ ha klart negativa bieffekter. Risken finns att beskrivningarna utmynnar i budskapet att de enskilda invandrarna till sist ändå utgör en belastning.

Liksom hotstereotypen var skildringarna av enskilda offer relativt sparsamt förekommande på Ljungbysidorna under 2002. Även här var läget avsevärt annorlunda i fråga om de sidor som behandlade Markaryd, och i den mån Ljungbyborna läste dessa sidor var förstås dessa skildringar av betydelse för dem. På själva Ljungbysidorna var det under 2002 tre berättelser som ingående skildrade invandrade individer som offer. Den första behandlade en turkisk man, bosatt i Ljungby, som

hade sin brorsdotter och brorson boende hos sig. Efter deras föräldrars frånfalle hade de tillfälligtvis tagits om hand av sina farföräldrar i Turkiet, men då dessa nu var gamla och sjukliga var detta inte längre möjligt. Farbrodern i Ljungby hade därför erbjudit ett välkommet alternativ. Dock hade Migrationsverket och Utlänningsnämnden beslutat om utvisning, då barnen saknade visa och uppehållstillstånd och i Turkiet aldrig hade delat hushåll med sin farbror. Om de skickades tillbaka till sitt gamla hemland skulle deras framtid te sig mycket osäker. Deras rektor i Ljungby försökte verka för deras sak och menade att "de smält in otroligt väl" på skolan (*Smälningen* 19 februari, s. 1, 4). Ärendet tog en ny vändning några veckor senare då farbrodern ansökte om att få adoptera sina brorsbarn. Utgången klargjordes aldrig, men tecknen var hoppingsvande (*Smälningen* 5 mars 2002, s. 7).

Det andra fallet var betydligt mera tragiskt. Det handlade om en kosovoalbansk familj boende i trakten. Familjen hade åtta gånger ansökt om uppehållstillstånd i Sverige, men fått avslag varje gång. Sedan 1998 hade den vistats vid flyktingförläggningen i Alvesta, men eftersom de fruktade en direktavvisning hade de nu valt att gå under jorden. Vållvilliga hjälpare såg till att de fick mat för dagen och tak över huvudet. Kvinnan i familjen hade utsatts för svåra påfrestningar och hade behandlats för psykotiska problem. Enligt skildringen hade hon tappat livslusten, och även barnen för mycket illa. En lokal kon-

taktperson framhöll att detta var en "ordentlig familj som verkligen vill arbeta och göra rätt för sig" (*Smälänningen* 13 juni 2002, s. 20–21). Ett knappt halvår senare inträffade katastrofen. Kvinnan hade via ombud tagit kontakt med *Smälänningen* och velat ställa upp på en intervju för att belysa sin och familjens situation. Den hade nu hållit sig dold i sju månader och hon var desperat. När journalisten anlände till platsen för intervjun hade kvinnan redan hunnit försöka begå självmord genom att hälla i sig en burk tabletter. Hon var inte kontaktbar och fördes i ilfart med ambulans till Ljungby lasarett (*Smälänningen* 6 november 2002, s. 1, 4).

Den tredje historien handlade framför allt om välfärdsstatens brister. Här figurerade ett äldre par med rötter i Jugoslavien. Journalisten underströk att paret aldrig hade velat utgöra en börda för det svenska samhället, att båda hade varit högtbildade när de kom hit för mer än 30 år sedan, och att det enda

bidrag de någonsin hade tagit emot var barnbidrag. På sin ålders höst hade de nu emellertid drabbats av ohälsa. Mannen hade haft en stroke för nio år sedan och hade sedan dess vårdats av sin hustru, men hon var cancersjuk och orkade inte längre. De hade bett kommunen om en servicelägenhet, men fått avslag (*Smälänningen* 14 augusti 2002, s. 4). Artikelnen är ett tydligt exempel på hur den lokala tidningen kan bli en betydelsefull aktör och sätta press på politiker och tjänstemän i ömmande fall. Den fyller ett gott syfte, men biffekterna i fråga om synen på invandrare i allmänhet får inte negligeras. Främst gäller detta passusen om att de drabbade individerna vill göra rätt för sig. Den förekommer knappast i fråga om infödda Ljungbybor. Då tas det istället för givet att de är ärliga och hårt arbetande och information därom behöver inte uttryckas särskilt. Mening- en implicerar en stereotyp uppfattning om invandrare som en belastning och kanske rentav ett hot.

Motbilder: Integrationsprojekt i arbete

Men fanns det då inga motbilder, som skulle kunna antyda konturerna av goda exempel, utan den negativa undertonen? I samband med vår bevakning av lokalpressen i Ljungby och det uppföljande intervjuarbetet i staden har vi kommit i kontakt med många djupt engagerade personer som arbetat till förmån för en framgångsrik integration av invandrare i samhällslivet. Det är ofta från dessa aktörer som ansatserna till motbilder sprids. Som regel är dessa dock resonemang om enskilda exempel, så några "goda stereotyper" kan man inte tala om.

Framför allt rapporterades det om ett nystartat aktivitetsprogram för flyktingar och nyanlända invandrare i kommunen. Programmets existens antydde att en del politiker och tjänstemän uppfattade integrationen av flyktingar och invandrare som bristfällig i vissa avseenden. Samtidigt klargjorde det också att det fanns lokala eldsjälar som brydde sig, och som var villiga att arbeta hårt för att uppnå goda resultat. Programmet var ett samarbete mellan arbetsförmedlingen, socialförvaltningen och Komvux. Huvudidén var att de

invandrade snabbt skulle integreras i samhället, och meningsfull sysselsättning i arbetslivet betraktades som nyckeln till detta. Det var främst små och medelstora företag som hade kontaktats om att medverka i programmet, eftersom de bedömdes vara mer villiga att ta emot arbetsplatspraktikanter än de större företagen på orten. Ambitionen var att deltagarna i programmet skulle få fasta jobb eller åtminstone stadigvarande sysselsättning inom en tvåårsperiod. Därefter skulle de kunna försörja sig helt själva (*Smälänningen* 21 februari 2002, s. 1, 7). Under programtiden var deltagarna ute på arbetsplatserna under halva tiden, medan de undervisades i svenska under den andra halvan. Innan de bedömdes vara redo att delta i programmet hade de att genomgå heltidsundervisning i grundläggande svenska (*Smälänningen* 21 februari 2002, s. 1, 7).

En tjänsteman vid socialförvaltningen uttalade i lokaltidningen att projektet innebar en väg bort från passivitet och bidragsberoende. Projektkoordinatorn menade för sin del att de invandrade genom programmet nu äntligen kunde ses som en tillgång och inte som

en belastning (*Smälänningen* 28 maj 2002, s. 4). Finansieringen av programmet var dock bekymmersam. Socialchefen indikerade tidigt att han för sin del inte kunde se att utgifterna för programmet skulle kunna bestridas inom socialtjänstens ordinarie budget (*Smälänningen* 28 maj 2002, s. 4). Några veckor senare meddelades att kommunen inte skulle kunna bekosta någon fortsättning av projektet. Efter bara sex månaders programtid skulle det därför nu avbrytas (*Smälänningen* 4 juli, s. 5). Projektkoordinatören kunde bara beklaga beslutet som "egendomligt". Resultaten hade ju varit goda. Under det fåtal månader som programmet pågått hade var femte deltagare erbjudits fast jobb (*Smälänningen* 4 juli 2002, s. 5).

Vid de andra tillfällen då integrationsfrågor direkt belystes på Ljungby-sidorna i *Smälänningen* under 2002 rörde det sig om rekryteringar av personal till kommunen. Vid ett tillfälle uppmärksammades den så kallade Medflyttarakademien, vars mål var att bistå dem som flyttade till trakten, till exempel med att försöka hjälpa medflyttande makar till meningsfull sysselsättning. Det berättades om en polsk arkitekt som fått sin nuvarande anställning tack vare Akademien (*Smälänningen* 13 juni, s. 7).

I två andra fall som behandlades av *Smälänningen* fanns det eftertraktade kandidater till jobb i kommunen, men problem på andra håll riskerade att omöjliggöra deras anställning. I det ena fallet gällde det en polsk öronspecialist som lasarettet i Ljungby önskade rekry-

tera. Här var det bostadsfrågan som utgjorde en flaskhals. Sjukhusledningen hade försökt skaffa fram en trerumslägenhet åt läkaren och hans familj, men ansträngningarna hade varit fruktlösa. Öronläkaren var efterlängtd på sin tilltänka arbetsplats, inte minst som köerna till öronavdelningen var bland de längsta på sjukhuset. Under de senaste åren hade lasarettet framgångsrikt rekryterat två radiologer och en ögonläkare från Polen, men den här gången verkade de praktiska svårigheterna vara för stora (*Smälänningen* 15 oktober 2002, s. 7).

I den andra historien figurerade den lokala fotbollsklubben, Ljungby IF, under 2003 placerad i division 2 i det svenska seriesystemet. I december omtalades i *Smälänningen* att klubben stod i begrepp att göra sin mest spektakulära värvning någonsin. En flerfaldig landslagsman från Jugoslavien hade bestämt sig för att vilja ansluta till klubben. Han hade redan vistats i Sverige i två år och trivdes bra (*Smälänningen* 6 december 2002, s. 30). Enligt den uppgjorda planen skulle spelaren arbeta i vårdsektorn vid sidan av fotbollen. Några dagar senare meddelades emellertid att rekryteringen var i fara, eftersom han saknade arbetstillstånd. Klubbledningen hade dock för avsikt att stödja honom hos Migrationsverket och begära omprövning (*Smälänningen* 13 december 2002, s. 35).

De sistnämnda bilderna visar alltså på enskilda invandrare som tillgångar, men det rör sig om enstaka exempel som inte ändrar på det faktum att

majoriteten av invandrarna fortsatt ses som hot, belastningar eller åtminstone exotiska. Det som saknades på lokal-

tidningens sidor var artiklar där invandrare figurerade i vardagliga, neutrala och jordnära sammanhang.

Insändardebatten

Det stoff som vi ovan diskuterat har i samtliga fall hämtats från nyhetssidorna. Som vi konstaterat åtnjuter olika tidningssektioner olika stor popularitet bland läsarna. Det gäller även *Smälänningen*. Lokala nyhetssidor, framför allt om den egna kommunen, rankas bland de mest frekvent lästa sektionerna i tidningen, medan ledarsidorna är minst populära. En sektion som däremot åtnjuter hög popularitet är insändarspalten (Jessen m.fl. 1999). Om man, som vi, ser den lokala tidningen som ett diskursivt torg, där rådande uppfattningar visas upp, bryts mot varandra och medvetet eller omedvetet traderas vidare, är onekligen insändarsidorna av stort intresse. Här får läsekretsens röster komma till tals, samtidigt som inläggen fortfarande formas – eller åtminstone tyglas – av tidningens redaktionella policy. De utgör därför ett intressant mellanting mellan privata tankar och publikt urskiljbar debatt, mellan vardagsdiskurs och mediediskurs (Lynn & Lea 2003:430). I *Smälänningen* pågick under stora delar av 2002 en livlig diskussion om invandringens beskaffenhet och dess kostnader. Det är

till denna något vildvuxna diskussion vi nu vänder vår uppmärksamhet.

I jämförelse med nyhetsmaterialet speglar insändarbrev en vardagsdiskurs i klart mera osminkad form. Om vi återvänder till två centrala stereotyper som vi diskuterat, Hotet och Belastningen, finner vi dem rikligt representerade i invandringskritiska inlägg på insändarsidorna.

Det var främst via läsarbrevssidorna som den nationella diskussionen kring invandringsfrågor transformerades ned till den lokala kontexten i Ljungby under 2002. Det gällde diskussionen i valrörelsen om framgångsrikt genomförda språktest som villkor för medborgarskap (se *Smälänningen* 6 augusti 2002, s. 15; 15 augusti, s. 22; 20 augusti, s. 21). Det gällde också det i början av året mycket uppmärksammade så kallade hedersmordet på Fadime Sahindal i Uppsala. Fadimes tragiska död föranledde några insändare i *Smälänningen*, varav en konstaterade att fallet visade vilka "faror som hotar om islam tillåts få fotfäste i Sverige" och att mordet på Fadime bara var "en stillsam förövning" för vad som komma skulle

(*Smälänningen* 11 april 2002, s. 22). Också en annan skribent, ofta representerad på insändarsidan, målade ut islam som ett upptornande hot och talade om "imamer som vill skära halsen av folk eller gräva ned kvinnor halvt i jorden för att sedan stena ihjäl dem". Vår för skulle man klassas som rasist bara för att man angriper sådana bruk, frågade hon polemiskt (*Smälänningen* 16 maj 2002, s. 21).

Här var det således en kategori av upplevda främlingar som framställdes som ett särskilt stort hot, nämligen islamiska bekännare. Deras religion och kulturella traditioner formade enligt resonemangen dem till potentiella förövare i den svenska kontexten. En skribent talade oförblommerat om "invånare i vårt land som av tradition har helt andra värderingar än merparten (ännu) av svenska folket" och som därför begick såväl hedersmord som våldtäkter. Författaren, som valt att signera insändaren "Luttrad pensionär", såg framför sig en framtid där man var tvungen "att läsa in sig och inte vistas utomhus för att slippa bli rånad och misshandlad eller kanske bli ihjälslagen av ungdomsgäng". Skribenten avslutade, förmodligen inte helt och hållet på skämt, att han/hon kanske för att slippa uppleva en sådan framtid borde överväga att söka politisk asyl i Danmark (*Smälänningen* 25 juli 2002, s. 22).

Mer än något annat var det diskussionen kring invandringens kostnader som aktualiserade bruket av stereotypen av invandrare som belastning. I en serie insändare beräknades, med förment

vetenskapligt stöd från en universitetslektor i Göteborg (som dock inte står listad i universitetets personalkatalog), den årliga nettokostnaden för invandringen till Sverige till ungefär 270 miljarder kronor (*Smälänningen* 21 maj 2002, s. 15; 12 juni 2002, s. 23; 4 juli 2002, s. 20; 15 juli 2002, s. 24; 23 juli 2002, s. 21; 26 augusti 2002, s. 23). Detta var en räkning som de svenska skattebetalarna fick stå för, menade skribenterna, och den medförde nedskärningar inom hälsovård, utbildning, rättsväsende, kommunikationer och sist men inte minst pensioner (*Smälänningen* 4 juli 2002, s. 20). En röst menade att det "som vanligt" skulle bli "vård och omsorg för äldre och de med låga pensioner och andra redan svaga grupper" som skulle få bära huvuddelen av den börda som invandringen förorsakade (*Smälänningen* 15 juli 2002 s. 24).

Den åberopade, påstått vetenskapliga, auktoriteten gick själv in i debatten några veckor senare och hävdade att skattenivån i Sverige till följd av invandringens kostnader låg 12 procentenheter högre än i övriga EU-länder. Invandringen var, menade han, "det mest olönsamma projekt som svenska politiker satsat skattepengar på" (*Smälänningen* 23 juli 2002, s. 21). Ett omhuldat tema i samband med denna argumentationslinje var att statsmakterna medvetet försökte hemlighålla de höga siffrorna och lägga locket på i debatten (*Smälänningen* 12 juni, s. 23; 26 juni, s. 26; 15 juli, s. 24; 25 september, s. 26 2002).

Ett tidigt inlägg indikerade vilka individer det var som enligt kritikerna kom till Sverige med flyktingstatus. Den anonyme skribenten menade att de kriminella såväl som de skötsamma som behövde skydd utgjorde "ytterligheter". Lejonparten utgjordes istället av folk "som söker sig till ett annat land för en bättre framtid". Författaren menade att det närmast var omoraliskt att "dränera fattiga länder på ung, frisk arbetskraft" och att "med bidrag ge [dem] en relativt lyxig tillvaro här, medan gamla, sjuka och medellösa lämnas åt sitt öde" (*Smälänningen* 7 juni 2002, s. 28). Liknande argument framfördes av den aberopade universitetslektorn, som menade att mindre än 10 procent av flyktingarna hade asylskäl, medan den absoluta majoriteten försökte distansera sig från fattigdom och arbetslöshet. En konsekvens var, hävdade han, att de invandrare som fick jobb i Sverige trängde undan välfärden och satte lönerna för de redan lågavlönade under press nedåt (*Smälänningen* 20 augusti 2002, s. 21). Påståendet att huvuddelen av flyktingarna inte var några "riktiga flyktingar", utan främst kom av ekonomiska skäl, är för övrigt välkänt från andra sammanhang, och har dokumenterats i undersökningar i andra europeiska länder (se Lynn & Lea 2003; Bagillhole 2003).

De starkt invandringskritiska åsikterna fick också mothugg på *Smälänningens* insändarsidor. Härvid framfördes flera typer av argument. Den mest positiva inriktningen hävdade att invandringen historiskt sett hade varit

en nettotillgång, inte en belastning (*Smälänningen* 11 juli 2002, s. 21; jfr 22 maj 2002, s. 24). Först i och med att den svenska asylpolitiken blev mera restriktiv under 1990-talet och flyktingarna placerades på förläggningar, med påföljande hinder för att söka sig ut på arbetsmarknaden, blev invandringen en förlustaffär för svenska staten, menade en skribent. Men även om man tog det i beaktande, menade han, var den nettokostnad som kritikerna framförde grovt överdriven. En rimligare siffra, framräknad av en vid Växjö universitet aktiv professor i ekonomi, var 30 miljarder årligen (*Smälänningen* 11 juli 2002, s. 21). En lokalt verksam miljöpartistisk politiker skrev att invandringen alltjämt måste ses som en tillgång med tanke på den glesa befolkningen i stora delar av Sverige och de låga födelsetalen bland majoritetsbefolkningen. Utan invandringen skulle det i framtiden bli svårt att klara försörjningen, bland annat pensionerna, menade hon (*Smälänningen* 30 augusti 2002, s. 23).

Det fanns även motinlägg som låg nära den stereotypa uppfattningen om invandrare som offer, och därmed i förlängningen belastningar, som behövde tas om hand. Så var det till exempel med den tidigare refererade skribenten och hans påpekande att inkvarteringen i flyktingförläggningar hindrade dem som ville att söka sig ut i arbete (*Smälänningen* 11 juli 2002, s. 21). En annan författare framhöll att de asylsökande måste betraktas som människor först och främst, och betonade att

de flydde undan livsfara; de kom inte för att snylta. De flesta ville inget hellre än att bygga upp sina liv igen och göra rätt för sig, menade hon (*Smälänningen* 22 maj 2002, s. 23). En annan röst tog i diskussionen upp förbisedda frågor som vad det är som gör att invandrare inte får de jobb som de söker, och för den händelse att så trots allt skulle ske, varför de får väsentligt lägre löner än majoritetsbefolkningen. Hon menade därtill att den nuvarande flyktingpolitiken var byråkratisk och inhuman (*Smälänningen* 8 augusti 2002, s. 13).

Diskussionen om invandringens nettokostnader pågick under en stor del av sommaren i *Smälänningen*. I den invandringskritiska inriktningen utgick

författarna från Hot- och Belastningsstereotyperna. Insändarna till invandrarnas försvar lanserade delvis den positiva motbilden av invandrarna som en tillgång, men där fanns alltså även inslag av att skildra dem som offer och därmed ytterst som en belastning.

Under år 2002 fanns det även en annan sektion i *Smälänningen* där åtminstone Hotstereotypen fick åtskilligt spelrum. Det rör sig om Markarydsidorna och turbulensen kring den temporära flyktingförläggningen där. Det är detta skeende vi nu slutligen skall behandla innan vi går över till en jämförelse med de andra tre europeiska städerna.

Problem nästgårds

Med sina färre än 10 000 invånare tillhör Markaryd de mindre kommunerna i landet. Under år 2002 var den temporära flyktingförläggningen därstädes i flitigt bruk, och mer än 340 flyktingar anlände under årets första månader. Omkring 190 placerades i centralorten, och de övriga i det mindre samhället Strömsnäsbruk. Det var inte första gången som Markaryd tog emot många flyktingar; detsamma skedde under Balkankrigen i början av 1990-talet.

I början av 2002 kunde den lokala polisen konstatera att mängden anmälda snatterier tilltagit väsentligt i jämförelse med tidigare år. I absoluta tal var antalet beskedligt (det rörde sig så långt om sju), men ändå kunde det noteras att lika många snatterier hade begåtts under en enda vecka i januari som under hela året 2001. Efter att asylsökande figurerat i flera av fallen, kände sig ett av ortens kommunalråd föranledd att i pressen markera sin uppfattning att asylsökande som under utredningstiden ertappades med att begå något brott eller någon förseelse, inklusive snatterier, omedelbart skulle utvisas ur landet. Utredningsprocessen skulle avbrytas,

menade han, eftersom de hade förverkat sin rätt till asyl (*Smälänningen* 16 januari 2002, s. 10). Kommunalrådet, som företrädde socialdemokraterna, fick stöd för sina åsikter bland andra av en företrädare för det lokala missnöjespartiet Alternativet och av ortens köpmannaförbund. Däremot var politiker från övriga etablerade partier på detta stadium mera skeptiska till hans förslag (*Smälänningen* 17 januari 2002, s. 10; 29 januari 2002, s. 13). En framträdande kristdemokratisk kommunpolitiker uttryckte dock sitt beklagande av de asylsökandes agerande: "Här kommer de som gäster till ett annat land som generöst öppnar sina gränser och så använder de sig av förtroendet på det sättet" (*Smälänningen* 17 januari 2002, s. 10).

Något senare under året konstaterades också att brottslighet av en grövre art hade tilltagit i Markaryd. Bland annat ägde en serie villainbrott rum under våren. Ryktesfloran växte, och från allmänheten kom många yttringar av oro. Föräldrar vågade inte lämna barnen ensamma hemma, företrädare för de handikappade i kommunen

uttryckte sina farhågor (*Smälänningen* 20 februari 2002, s. 12; 6 mars 2002, s. 15) och lokalbefolkningen gjorde ansatser till att bilda medborgargården (*Smälänningen* 27 februari 2002, s. 13). Markaryds andra kommunalråd, en representant för kristdemokraterna, gjorde sig till tolk för stämningarna: "Det är tragiskt med inbrotten som sker och visst misstänker vi att det har med våra gäster här i kommunen att göra. Sen tror jag också att även svenskarna utnyttjar situationen. Tillgängligheten till polis är inte bra i Markaryd" (*Smälänningen* 20 februari 2002, s. 12).

Hotstereotypen fick ytterligare näring under året, bland annat av ett brutalt väpnat rån i centrala Markaryd i april, där gärningsmannen beskrevs som en man som talade "bruten svenska" (*Smälänningen* 11 april 2002, s. 15). Vidare förekom rapporter om knivbråk och ett fall av våldtäkt i själva flyktingförläggningen (*Smälänningen* 28 mars 2002, s. 15; 11 april 2002, s. 4). Vid ett sällsynt tillfälle fick en av de boende på förläggningen själv komma till tals i pressen, men det bidrog knappast till någon mera nyanserad syn på de asylsökande. Intervjupersonen sade bland annat: "Jag vet att ni har blivit utsatta för stölder, att det stjäls i affärerna, att folket här är rädda och oroliga (...) Jag vet att det har kommit hit asylsökande som är både sexförbrytare och tjuvar. En del har till och med kommit hit som turister. Men alla vi andra blir ju dömda oförskyllt (...) De asylsökande sitter på torg och i parker och solar sig

medan ni jobbar och stressar. Jag förstår att detta kan skapa dålig stämning. Men jag, och fler med mig vill göra rätt för oss".

För egen del hade mannen varit i Sverige sedan i januari. Han hade varit läkare i sitt hemland, men uppgavs kunna tänka sig att jobba som städare i Sverige, bara han fick arbeta (*Smälänningen* 7 maj 2002, s. 13). Här kunde en läsare som var nöjd med den typen av tolkning säkert utläsa att det förvisso fanns vissa som skötte sig, men att oproportionerligt många bland de asylsökande ändå utgjorde ett hot. Låt vara att vissa i likhet med den intervjuade mannen var offer, men lika fullt kunde de ses som en belastning.

I ett uppmärksammat utspel krävde en representant för företagarna på orten, tillika ledamot i det lokala brottsförebyggande rådet, att flyktingarna skulle hållas inomhus på förläggningen i tvingande aktiviteter mellan 7 och 17 varje dag. "Alla vi andra får arbeta, och då tycker vi att det inte är mer än rätt att de som kommer hit också får göra det", menade han (*Smälänningen* 28 februari 2002, s. 12). I ett senare sammanhang utvecklade han sina tankar: "De snyltar på vår välfärd utan att behöva prestera något för det. Tvingande sysselsättning åtta timmar per dag borde gälla (...) Jag är själv irriterad över att varje dag när jag åker till jobbet se grupper med relativt välklädda asylsökande som bara driver omkring." Företagaren framförde även sin uppfattning att 95 procent av dem som vistades på flyktingförläggningen

saknade asylskäl (*Smälänningen* 25 april 2002, s. 11).

Det föreslagna utgångsförbudet motiverades främst med att det skulle minska möjligheterna att begå brott. Men var det måhända så att misstänksamheten riktades mot fel grupp? Det konstaterades nämligen sedermera i pressen att en grupp "svenskar" avslöjats med att ligga bakom villainbrotten (*Smälänningen* 5 mars 2002, s. 19; 8 mars 2002, s. 14; 19 mars 2002, s. 4; 10 april 2002, s. 7). Någon större effekt på diskussionerna i Markaryd föreföll dock inte denna nyhet ha haft. Tvärtom kunde Hotstereotypens motståndskraft stärkas ytterligare av nyheter senare under året, då en ung rysktalande kvinna påträffades illegalt inne på förläggningen. Hon ertappades även med heroin i sin väska. Snart framkom det att hon smugglats in av en litauisk manlig asylsökande, som hade för avsikt att slussa henne vidare till prostitutionenätverk i Sverige (*Smälänningen* 30 augusti 2002, s. 8; 2 september 2002, s. 14; 3 september 2002, s. 24; 4 september 2002, s. 5).

Diskussionen om flyktinföreläggningen och dess relation till den ökade brottsvågen flammade nu upp på nytt. Samtidigt besökte ministern för migrationsfrågor, Jan O. Karlsson, Markaryd för att – i enlighet med en inbjudan han hade fått av brottsförebyggande rådet i maj (*Smälänningen* 3 maj 2002, s. 13) – "möta problemen i verkligheten". Mötet blev turbulent då ministern konfronterades med ortsbornas syn på den tilltagande brottsligheten och på de

nya uppgifterna om människosmuggling och narkotikahandel inne på förläggningen (*Smälänningen* 2 september 2002, s. 14; 3 september 2002, s. 25). De implicita kopplingar som gjordes till kriminella aktiviteter fick de nyanlända att framstå som importörer av kriminell gränsöverskridande verksamhet, vilket förstärkte stereotypen av invandring som hot (jfr Wodak & Reisigl 2001: 156).

Sett genom lokalpressens rapportering var det tydligt att ett misstänksamhetens klimat rådde i Markaryd. Nyhetsförmedlingen var sådan att de asylsökande nästan genomgående framställdes som hot och som belastning. Framför allt var brottsförövar temat frekvent förekommande. Visserligen angavs sällan den etniska härkomsten hos ertappade förövare, men däremot angavs regelmässigt att de var asylsökande från förläggningen i Markaryd. Därigenom riskerade hela gruppen av asylsökande att stigmatiseras, vilket också antyds av den refererade intervjun med den asylsökande ovan. Syndabocksstämpeln svävade över alla boende på förläggningen. Den uppiskade stämningen fick också sin logiska förlängning i ett gatubräk mellan "svenska" och "invandrade" ungdomar i kommundelen Strömsnäsbruk i början av april "Svenska och invandrare i slagsmål" förkunnade *Smälänningens* förstasida. (4 april 2002, s. 1). Att lokaltidningen hade sitt ansvar för den lokalt upprörda stämningen är tydligt, och rubriksättningen var knappast heller ägnad att gjuta olja på vågorna.

Så förflöt alltså ett år i Markaryd. I grannkommunen Ljungby var allting däremot lugnt under 2002, och föga hände som störde vardagsrutinerna. Som framgått var det sällsynt att invandrade och flyktingar förekom på de lokala nyhetssidorna. Men ändå fanns det sammanhang där en avvisande syn på

invandrade och på flyktingar framkom, och om man därtill lade insändardebatten samt turbulensen på Markarydsidorna så saknades inte heller stoff för läsarna i Ljungby att väva stereotypa uppfattningar kring. Att ha problemen nästgårds kan kanske ibland upplevas som om man har dem hos sig själv.

Skive

Den utpräglat lokala tidningen *Skive Folkeblad* vänder sig förutom till Skive kommun även till grannkommunerna Sundsøre, Sallingsund, Spøttrup, Fjends och Vinderup. Tidningen har på sidan 2 en väl utvecklad debattsida, där ledarartiklarna samsas om utrymmet med debattartiklar och läsarbrev. Lokalityheterna är det som klart dominerar i tidningen, och på dess hemsida kan man se vilken profil den önskar förmedla: ”*Skive Folkeblad* er din avis. Vi går tæt på din hverdag og din egn i din lokale avis. Og det er både spændende og klogt at følge det lokale liv i *Skive Folkeblad*” (www.skivefolkeblad.dk 11 augusti 2003).

På riksplanet dominerades dansk politik under år 2002 av regeringsskiftet och inte minst Dansk Folkepartis nyckelposition för den nytillträdde regeringens parlamentariska stöd. Flyktingfrågorna kom i fokus, och uppmärksamhet riktades mot den nya regeringens strama invandringspolitik med bland annat nedskurna dagarsättningar och en mera restriktiv hållning till familjeåterföreningar, asylpolitik och ersättning till exempelvis hemspråks-

undervisning. Mycket tack vare den integrerade ledar-, debatt- och insändarsidan fanns i *Skive Folkeblad* ett naturligt forum där rikspolitiken kunde transformeras ned till den lokala nivån. Det sammanvägda intrycket är att *Folkebladet* är den tidning av de fyra av oss undersökta där invandring och flyktingmottagning diskuterades allra mest under 2002.

Under året var det påtagligt – och här fanns en genklang av diskussionen på nationell nivå – att *Skive Folkeblad* i hög grad fokuserade muslimer som grupp och därtill i betydande utsträckning som Hot. En artikelförfattare uttryckte till exempel att ”muslimer som läser Koranen fundamentalistiskt är näst intill omöjliga att integrera i ett danskt samhälle” (*Skive Folkeblad* 11–12 maj, s. 9). En annan debattör undrade när det är ”Allahs vilja” att den islamiska rörelsen skall ta makten i Danmark (*Skive Folkeblad* 21 juni 2002, s. 2). Ytterligare någon pekade på att det var en ”omöjlighet” att blanda islam med de ”kristna värdena i det ännu så länge demokratiska landet Danmark” (*Skive Folkeblad* 10 juli

2002, s. 2). Islamiska fundamentalister sades ha potential att "ödelägga" den danska demokratin. Detta, befarade en insändarskribent, skulle komma att ske den dag då muslimerna fick befolkningsmajoriteten och kunde införa sharialagstiftning (*Skive Folkeblad* 5 augusti 2002, s. 2). En företrädare för Dansk Folkeparti skrev på debattplats att antalet islamiska fundamentalister som befinner sig i landet borde göras till föremål för en noggrann räkning så att man kunde få en överblick över vidden av deras "samhällsomstörtande aktiviteter" (*Skive Folkeblad* 8 augusti 2002, s. 2). En dansk imam bereddes tillfälle att försvara en steningsdom i Nigeria med orden att "stening är i sin ordning". Det var visserligen ett mycket grymt straff, menade han, men Allah hade föranstaltat om straff för att inte människorna skulle "bedriva hor" (*Skive Folkeblad* 20–21 april 2002, s. 2).

En del motröster kom dock till tals. En dansk biskop framhöll att det bara var en mycket liten grupp muslimer som förespråkade religionskrig (*Skive Folkeblad* 11 september 2002, s. 7). En debattör hälsade med tillfredsställelse bildandet av en landsförening för muslimer i Danmark och hoppades att den skulle kunna bidra till att nyansera debatten mellan olika trosinriktningar i landet. Han hoppades att extremister skulle uteslutas ur föreningen (*Skive Folkeblad* 11 februari 2002, s. 2).

En minidebatt inom det bredare temat "islam som hot" dök upp under sommaren i samband med ett förslag från militärledningen ägnat att förbät-

ra integrationen inom försvaret. För detta ändamål skulle man bland annat tillåta religiösa huvudbeklädnader samt genomförandet av religiösa ritualer på tjänstetid. En insändarförfattare sade sig vara "djupt skakad" över att Danmark var så "infekterat av muslimska traditioner" att försvaret skulle behöva vänta på soldater som först måste bedja (*Skive Folkeblad* 9 juli 2002 s. 2). En annan skribent utmålade risken för en femte kolonn. Han menade att det nu kunde komma in soldater i försvaret vars lojalitet var "totalt opålitlig och livsfarlig" (*Skive Folkeblad* 19 juli 2002, s. 2). Inte heller översten på Skive kasern (Danmarks största) var lycklig över förslaget, även om han menade att etniska minoriteter inte vållat några problem på hans kasern. Han ansåg att "försvaret är bra på att integrera", men var rädd att det nya förslaget skulle komma att ge "dem som notoriskt hatar invandrare flera skott i kanonen" (*Skive Folkeblad* 15 juli 2002, s. 4).

Mot slutet av året uppstod en annan debatt där islam stod i centrum. Bakgrunden var att regeringen presenterat ett förslag som gick ut på att alla skol-läkare skulle vara förpliktade att rapportera när de träffat på fall av kvinnlig omskärelse. Därefter skulle rättsak kunna inledas mot föräldrar eller andra som stått bakom övergreppet. Det som utlöste debatten lokalt i Skive var att kommunens chefsskolläkare på debattplats deklarerade att han för sin del inte avsåg att rapportera fall av kvinnlig omskärelse som han hade träffat på. Om han blev hänvisad till att vara ett

sådant ”kontrollorgan”, menade han, skulle invandrarföräldrarna förlora förtroendet för honom, och de skulle inte skicka sina barn till honom överhuvudtaget. Då skulle han inte få en chans att identifiera och behandla andra sjukdomar som barnen kanske var bärare av, till exempel tuberkulos (*Skive Folkeblad* 14 november 2002, s. 3).

Utspelet fick en hätsk respons. En av ortens politiker kritiserade honom för att svika sin plikt (*Skive Folkeblad* 15 november 2002, s. 1). En insändarskribent kallade läkarens ”konflikträdsla” för ”ansvarslös” och föreslog att alla unga kvinnor skulle underkastas obligatorisk undersökning en gång om året samt att de läkare som inte lämnade rapporter om kvinnlig könsstympning skulle straffas (*Skive Folkeblad* 16–17 november 2002). Läkaren borde skämmas, skrev en annan (*Skive Folkeblad* 19 november 2002, s. 2). Ytterligare en röst menade att de ”oupplysta somalier” som inte ville förstå dansk lagstiftning och inrätta sig efter den, utan fortsatte med omskärelsebruket, bara hade en sak att göra, nämligen att lämna landet (*Skive Folkeblad* 18 november 2002, s. 2). Chefläkaren tvingades gå ut en gång till och förklara sig. Kvinnlig omskärelse är ett ”gräsligt ingrepp” som borde avskaffas så fort som möjligt, skrev han. Han menade att han aldrig varit emot idén om inrapportering av övergreppen, men att han vände sig mot att ”straffa och bedriva klappjakt på föräldrarna” hellre än att ”hjälpa de somaliska flickorna”. Den nya regeringen, som ju kommit med inrapporte-

ringsförslaget, var ”främlingsfientlig”, menade han (*Skive Folkeblad* 3 december 2002, s. 3).

Det var emellertid en annan debatt som framför alla andra satte känslorna i svallning bland *Skive Folkeblad*s läsare. Även den innefattade teman som läkare, hälsovård, barn och flyktingar och ytterst förmedlade den föreställningen om invandrare som orenliga smittobärare, alltså som hot. Redan i mars stod en artikel att läsa i *Skive Folkeblad* där det omtalades att det förekom hepatit B i Skive och Fjends kommuner. Det hade uppdagats att flyktingbarn var bärare, och sjukdomen kunde vara livshotande för dem som inte var vaccinerade. Den kunde överföras via revor och sår, även om smittorisken vanligtvis var liten. Den lokale distriktsläkaren försäkrade att allt var under ”fullständig kontroll” och att ingen behövde oroa sig för smitta (*Skive Folkeblad* 7 mars 2002, s. 4). Från och med juni månad började det emellertid skrivas mycket om två hepatitsmittade flyktingbarn i det lilla samhället Stoholm i Fjends kommun. Barnen skulle efter sommaruppehållet börja på ett dagis i Stoholm, och det var detta bräcket kom att gälla. Föräldrarna till ortens barn uttryckte ilska och frustration (*Skive Folkeblad* 7 juni 2002, s. 2; 10 juni 2002, s. 3; 21 juni 2002, s. 7; 28 juni 2002, s. 4; 4 juli 2002, s. 2; 22 augusti 2002, s. 4; 26 augusti 2002, s. 2 o. 8; 28 augusti 2002, s. 2). Även om distriktsläkaren fortsatte att försäkra att smittorisken var låg, anbefallde han ändå en kollektiv vaccinering av barnen

(*Skive Folkeblad* 10 juni 2002, s. 3, 21 juni 2002, s. 7; 28 juni 2002, s. 4; 4 juli 2002, s. 2). I slutet av juni skrev 30 föräldrar under ett upprop där de krävde att de båda flyktingbarnen inte skulle tas emot på dagis förrän om ett halvår, så att föräldrarna till de andra barnen kunde vara säkra på att vaccinet hunnit verka (*Skive Folkeblad* 28 juni 2002, s. 4). Dansk Folkeparti var inte sent att skära pipor i vassen, och meddelade sitt stöd åt de protesterande föräldrarna (*Skive Folkeblad* 21 juni 2002, s. 7).

Politikerna i Fjends kommun valde ändå att placera ut de båda barnen. "Vi menar att integrationen av flyktingbarnen är viktig", sade ordföranden i barn- och kulturutskottet (*Skive Folkeblad* 4 juli 2002, s. 2). I augusti, efter daghemsstarten, blossade dock debatten upp på nytt. En upprörd skribent berättade på debattplats att ett barn nu hade blivit bitet av "ett flyktingbarn smittat med hepatit" (*Skive Folkeblad* 22 augusti 2002, s. 4). Distriktsläkaren gick strax därefter ut med försäkringar om att smittorisken var så liten för det bitna barnet att den faktiskt kunde betraktas som "icke existerande". Han slog också fast att han hädanefter inte tänkte uttala sig i frågan, eftersom det var viktigt att ge daghemmet arbetsro (*Skive Folkeblad* 22 augusti 2002, s. 4). Han blev knappast bönhörd. En skribent hävdade att politikernas hantering av frågan riskerade att bli kontraproduktiv. Istället för att befrämja integrationen av flyktingar riskerade den att bidra till deras isolering, eftersom invä-

narna skulle komma att låta sin frustration över politikerna gå ut över flyktingarna (*Skive Folkeblad* 26 augusti 2002, s. 2). En förälder hävdade att förskollärarna nu börjat mobba barn till kritiska föräldrar. Familjen hade därför bestämt sig för att sälja hus och hem och flytta till en annan kommun. Om de inte kunde sälja huset, avslutade skribenten, kunde de "säkert hyra ut det till kommunen som kan ge det vidare till de flyktingar som man behandlar så väl" (*Skive Folkeblad* 28 augusti 2002, s. 2). Uttrycket "omvänd diskriminering" förekom i sammanhanget (*Skive Folkeblad* 26 augusti 2002, s. 2).

Så avslutades den högst infekterade debatten. Även om inte tilldragelserna ägde rum i själva Skive, var detta det mest dramatiska skeendet som lokaltidningen skrev om under 2002. Debatten kring händelserna i Fjends kom för övrigt att spilla över på riksnivå, då hepatit B-fallen i Stoholm i slutet av juni 2002 föranledde en fråga från folketingets hälsoutsnitt till inrikes- och hälsoministern.

I relation till denna debatt om invandrare och flyktingar som hälsohot fick brottsreportagen en undanskymd roll. Ändå förekom de. En insändarförfattare menade att det uppenbarligen fanns en skillnad i synsätt på och förhållningssätt till brott beroende på om man hette "Arnold eller Ahmed" (*Skive Folkeblad* 12 augusti 2002, s. 2). Annars var det främst i relation till tilltagande ungdomsbrottslighet och gatubräk på helgkvällar som invandrare

pekades ut (*Skive Folkeblad* 2–3 november 2002, s. 1 o. 6; 8 november 2002, s. 1; 9–10 november 2002, s. 6; 18 november 2002, s. 9). Framför allt var det gruppen ”andra generationens invandrare” som diskuterades, och tillskrevs såväl våldsamt beteende som narkotikahandel (*Skive Folkeblad* 2–3 november 2002, s. 1 o. 6; 8 november 2002, s. 1; 9–10 november 2002, s. 6). Denna grupp ansågs av polisen vara ”svår att nå”, även om det framhölls att det också fanns ”marginella grupper bland danskarna” som låg bakom oroligheterna på stan (*Skive Folkeblad* 2–3 november 2002, s. 6).

Skildringar av enskilda invandrare som offer gjordes främst i samband med reportage om flyktingar och flyktingfamiljer som efter svåra umbäranden flytt till Skivetrakten för att starta ett nytt liv (*Skive Folkeblad* 3 juni 2002, s. 8; 9 juli 2002, s. 5). Tidningen behandlade även hur den danska restriktiva hållningen till familjeåterförening slog mot individerna. En irakisk flykting beskrev sin nya tillvaro som ”ett öppet fängelse” och ”en långsam död” utan familjen (*Skive Folkeblad* 5–6 januari 2002, s. 10–11), medan en iransk kvinna sade att hon hade gråtit oavbrutet i ett halvår, eftersom det skulle gå åtminstone tre år innan hon kunde få återförenas med sin familj (*Skive Folkeblad* 29 maj 2002, s. 8). När de invandrade beskrivs som värnlösa offer som behöver och får majoritetsbefolkningens stöd, kan som nämnts majoritetens stereotypa uppfattning av sig själv som god stärkas.

En sudanesisk familj uttryckte sålunda sin stora tacksamhet över den hjälp de fått från Danmark och från kommunen i form av bostad, dagis, språkundervisning, medicin och annat. Nu ville de stanna och ”bli som danskarna” (*Skive Folkeblad* 9 juli 2002, s. 5).

Enskilda framgångssagor beskrivs också. Ett irakiskt par får arbetsplatspraktik på ett dagis i Vinderup (*Skive Folkeblad* 3 juni 2002, s. 8), en kurdisk familj berättar att de ”nu vill klara sig själva”. Kvinnan har börjat jobba på fabrik med kommunalt stöd, medan mannen är helt självförsörjande. ”Nu bidrar jag också”, säger han (*Skive Folkeblad* 9 augusti 2002, s. 8–9). Det ges flera exempel på hur invandrare nu börjat jobba: en indonesisk kvinna har börjat sälja egentillverkade möbler (*Skive Folkeblad* 9–10 februari 2002, s. 2–3), en iransk flykting startar en guldsmedja i Skive (*Skive Folkeblad* 28 augusti 2002, s. 8), en bosnisk flykting öppnar pizzeria i staden (*Skive Folkeblad* 2 oktober 2002, s. 8).

Under året fanns alltså en rad artiklar som innehöll ansatser till positiva motbilder till de negativt laddade stereotyperna. Märkbart många artiklar omtalade också lokala och regionala projekt för att få ut flyktingar i arbetslivet (*Skive Folkeblad* 23 januari 2002, s. 5, 27 februari 2002, s. 7; 13 maj 2002, s. 8; 24–25 augusti 2002, s. 5; 29 augusti 2002, s. 6; 31 augusti–1 september 2002, s. 3; 12–13 oktober 2002, s. 12). Vidare beskrevs en rad lokala satsningar som möjliggjorts av eldsjälarna i trakten. Den bärande tanken

var att föra individer samman och slå broar mellan majoritetsbefolkning och invandrade grupper. Röda Korset var involverat (*Skive Folkeblad* 5 februari 2002, s. 6), liksom den nybildade och aktiva föreningen "Kultur på tvärs", som stod för en rad aktiviteter under året med bland annat sång, musik, matlagning och föredrag (*Skive Folkeblad* 20 mars 2002, s. 3; 1 maj 2002, s. 4; 2 oktober 2002, s. 10). Föreningens största arrangemang var en temadag med upp till 600 besökare. Arrangörerna beskrev det som en "multikulturell basar", en festdag för "flyktingar/invandrare och danskar" i Skiveregionen, varvid målet var att fokusera "mångfalden och det olikartade". Bland annat skulle man upprätta en "riktig basar med varor från Skives etniska butiker" (*Skive Folkeblad* 23 oktober 2002, s. 6). En rad andra kontaktkanaler mellan majoritet och minoriteter fanns i regionen. Tidningen berättade till exempel om riktade mentorsatsningar vid Skives Tekniska Skola (*Skive Folkeblad* 1 maj 2002, s. 3), invandrarkaféer för lokalbefolkningen (*Skive Folkeblad* 1 maj 2002, s. 9) och system med värdfamiljer som skulle vara behjälpliga med integrationen i samhället (*Skive Folkeblad* 18 oktober 2002, s. 8).

Förvisso ligger skildringen av dessa aktiviteter i flera fall exotiseringen nära, men den tillhandahåller ändå motbil-

der som skiljer sig från de rena Hotstereotyperna. Antalet artiklar på dessa mötes- och broslagningsteman har vida överskridit dem som stått att läsa i de övriga tre lokaltidningarna. Att nackdelar finns med dessa skildringar framgår tydligt om man exempelvis studerar arrangörernas beskrivning av den "multikulturella basaren", där det, möjligtvis oreflekterat, görs en uppdelning mellan invandrare/flyktingar och danskar. Denna typ av aktiviteter främjar säkert möten och i många fall förståelse, men främjar de även integration i vardagen? Romantiserande skildringar av avvikande "etniska" kulturer riskerar att befästa rådande sociala mönster, där det "etniskt avvikande" ställs i kontrast till normen, "det danska".

Bilden av de invandrade är sammansatt i *Skive Folkeblad*. Det är där de mest infekterade debatterna finns i frågor som rör invandrare, det är där som de mest hätska utfallen görs mot muslimer som grupp, och det är där som flest brandfacklor kastas till stöd för en restriktiv invandrings- och flyktingpolitik. Samtidigt är det också där som det skrivs mest om satsningar för att slussa in flyktingar och invandrare i arbetslivet och om att få till stånd möten mellan majoritet och minoriteter, låt vara med bibehållna gränser mellan Oss och Dem.

Amstetten

Amstetten är beläget vid autobahn i västra Niederösterreich nära floden Donau. Staden är, enligt dess hemsida (www.amstetten.at), en centralort för ekonomi och förvaltning i Mostviertel-regionen. I själva centralorten Amstetten bor 23 000 invånare och där är andelen ”icke-österrikare” 5 procent.

Mer än hälften av invånarna i Amstetten får kontinuerlig kontakt med nyhetsfloden genom *Niederösterreichische Nachrichten*, vilket överträffar inte bara konkurrerande dagspress utan även andra medier som radio och TV (vecka 27). I Amstetten kommer tidningen ut i två olika upplagor varje vecka. Den ena varianten, *Amstettner Zeitung*, har en klart lokal prägel och saknar ledarsida och egentliga analyser av den politiska situationen. Däremot redogörs det för den gångna veckans händelser i form av kulturella evenemang, trafikolyckor, brottsmål, lokalpolitik, och inte minst föreningsaktivitet. Enskilda medborgare kommer till tals, dels genom ett litet antal insändare, dels genom det återkommande inslaget *Frage der Woche*. Den andra upplagan vänder sig till hela regionen

och inkluderar såväl politiska analyser, ledarkommentarer, ekonominyheter, resereportage, läsarforum som ett särskilt avsnitt om Europa (*Wir und Europa*). Täckningen av Amstetten görs således i två editioner av samma tidning, en lokal utgåva (*Amstettner Zeitung*) och en regional dito (*Niederösterreichische Nachrichten*).

I den verklighet som skildras är invandrare till stor del frånvarande. Invandrare och flyktingar kommer inte till tals och det talas knappast heller om dem. Ingenting skrivs heller om åtgärder som görs för att förbättra de invandrades situation. I dessa avseenden utgör således tidningen en motpol till *Skive Folkeblad*. Om man skall tro rapporteringen, finns det ingen egentlig främlingsfientlighet, vare sig i staden Amstetten eller i regionen Niederösterreich. Däremot är stereotypa uppfattningar av det upplevt avvikande vanligt förekommande i tidningen.

Liksom i Danmark finns det i Österrike ett inflytelserikt parti som sätter sin prägel på den nationella debatten genom att profilera sig i invandrings- och flyktingfrågor. ”Die Freiheitliche

Partei Österreichs" (FPÖ) ingick i den så kallade blåsvarta koalition som utgjorde regeringsunderlag i Österrike under 2002. Under året ledde dock interna splittringar i partiet till regeringskris (*NÖ* vecka 38), och nyval utlystes till november. I detta val förlorade partiet åtskilliga röster både lokalt och nationellt (*Amstettner Zeitung*, vecka 48; *Niederösterreichische Nachrichten*, vecka 48). På ledarplats i skildrades turbulensen i FPÖ, varvid partiets ledargestalt Jörg Haider ömsom utmålades som kontroversiell bråkmarkare (*NÖ* vecka 20; *NÖ* vecka 32), ömsom som ett retoriskt geni (*NÖ* vecka 4; *NÖ* vecka 31).

Tonläget var ibland raljerande (*NÖ* vecka 38; *NÖ* vecka 45), ibland polemiserande gentemot enskilda partirepresentanters uttalanden och handlingar (*NÖ* vecka 31; *NÖ* vecka 32). Trots valnederlaget och den bitvis bitska kritiken lyckades lokala representanter för FPÖ torgföra sina idéer. Inte minst gällde detta partiets farhågor för vad östutvidgningen kunde medföra för regionen. FPÖ spelade här på lokalbefolkningens oro inför det upplevt främmande. Detta visade sig i en rad hätska uttalanden mot grannlandet och den blivande EU-kollegan Tjeckien.

En debatt rörde det tjeckiska kärnkraftverket Temelin, vilket är beläget nära gränsen till regionen. Enligt en opinionsundersökning i april var det just Temelinfrågan som upprörde folk mest i Niederösterreich (*NÖ* vecka 17). Den lokala oron för kärnavfallshanteringen utlöste en våg av ilska reaktio-

ner. FPÖ initierade en appell mot kärnkraftverket och lyckades samla en protestlista med över 150 000 namnunderskrifter (*NÖ* vecka: 4; *Amstettner Zeitung* vecka 5). Andra partier försökte lugna ned stämningen, utan att för den skull förringa behovet av att kontrollera skötseln av Temelin (*NÖ* vecka 42).

En annan källa till frustration mot Tjeckien gällde den så kallade Beneš-dekreten som kom till i samband med återupprättandet av den tjeckoslovakiska staten efter andra världskrigets slut. Dekreten innebar ett sanktionerande av att vissa "icke-önskvärda minoriteter" fördrevs från sina boplatser och helt eller delvis förlorade sina medborgerliga rättigheter. Den lokala FPÖ-avdelningen åberopade gällande EU-lagstiftning om skydd av minoriteter och krävde ett upphävande av dekreten som villkor för ett tjeckiskt inträde i EU (*NÖ* vecka 13). Även andra lokala politiker kritiserade Pragregeringen för att inte agera tillräckligt kraftfullt i frågan (se *NÖ* vecka 11; *NÖ* vecka 41), men undvek att ställa ultimatum. Den laddade stämningen i dessa båda frågor utgjorde en kontrast till den i övrigt utvidningsentusiastiska hållning (se *NÖ* vecka 47) som präglade debattklimatet i regionen. Den lokala eliten välkomnade grannländerna att delta i unionen, men påtalade även de påfrestningar östutvidgningen förväntades innebära för en redan pressad inhemsk arbetsmarknad. Misstänksamheten mot det icke-österreichiska accentuerades när FPÖ angav tonen i debatten. Diskussionen kring Beneš-dekreten utmålade Tjeckien

som ett land fast i det förflutna, medan Temelinfrågans behandling vittnade om bristande tilltro till tjeckernas förmåga att själva ansvara för säkerheten i kärnkraftverket.

Exotiserande inslag var vanligt förekommande i tidningen. Icke-europeiska kulturer beskrevs som väsensskilda från den österrikiska vardagen och förekom framför allt som objekt i diverse hjälpprogram (*Amstettner Zeitung* vecka 1; *Amstettner Zeitung* vecka 2). I fråga om Europa var det främst skildringar av relativ fattigdom bland östeuropéer, särskilt rumäner, som *NÖ*:s läsare fick ta del av. Det berättades om olika hjälpaktioner, t.ex. för rumänska gatubarn. På en förstasida uttryckte några sådana gatubarn sin tacksamhet för hjälpen och de som stod främst av dem höll upp ett plakat med texten ”*Wir danken dem Land Niederösterreich*” (*NÖ* vecka 13). Som ett annat exempel lyckades en grupp präster under hösten samla ihop 370 trasiga cyklar för vidare transport till Rumänien och restauration och försäljning där. Ambitionen var att stimulera lokal företagsamhet på plats. Rumänerna framställdes i dessa sammanhang som offer i behov av hjälp, och det angavs som lokalbefolkningens plikt att hjälpa dem (*Amstettner Zeitung* vecka 41; *Amstettner Zeitung* vecka 48).

Romantiserandet av det främmande rumänska framträdde tydligt i de resereportage som gjordes. Rumänerna beskrevs där till exempel som ett gästvänligt folk och landet sades erbjuda fantastiska naturupplevelser och ett blomstrande kulturliv (*NÖ* vecka 20).

Resereportagens Rumänien framträdde emellertid i hjärt kontrast till de bilder som målades upp av landet och dess befolkning i övrig rapportering. I brottsmälsnotiserna var rumäner flitigt omnämnda. Allmänheten var överlag orolig för att drabbas av tjuvligor som rapporterades operera från länder som Rumänien, Polen och Tjeckien. Lokaltidningens krönikör var snar att omvandla den lokala oron till artiklar och notiser (*Amstettner Zeitung* vecka 5; *Amstettner Zeitung* vecka 11; *Amstettner Zeitung* vecka 17). I tidningen kopplades upplevelsen av ett ökande immigrationstryck samman med den gränsöverskridande brottsligheten. Att den totala brottsfrekvensen hade minskat och att andelen uppklarade brott på orten fortfarande var relativt god gavs inte mycket uppmärksamhet (*Amstettner Zeitung* vecka 15). Däremot diskuterades upprättande av frivilligt organiserade medborgargarden som ett sätt att kompensera den upplevda otryggheten i närområdet och i någon mån uppväga polisens begränsade resurser (*NÖ* vecka 21).

Självfallet är det kontextuella faktorer som avgör vilka grupper det är som blir föremål för stereotypiseringar i lokalpressens bevakning. Utvidgningen av EU ägnades överlag stort intresse i regionen och gav uppenbarligen upphov till oro för framtida konsekvenser. Det är mot den bakgrunden man skall se att det främst var rumäner och tjecker (om än i olika sammanhang) som pekades ut.

Invandrare och flyktingar förekom alltså annars mycket sparsamt i *NÖ* under 2002. De inslag som faktiskt fanns tenderade att cementera föreställningarna om att asylsökande – åtminstone i grupp – utgjorde en belastning och även ett direkt hot mot lokalbefolkningen. Problematiken kan illustreras med ett reportage från det lilla samhället Traiskirchen, beläget i de östra delarna av regionen (*NÖ* vecka 41). I orten bor 14 000 invånare, vilka samsas med 700 asylsökande, inkommerade på en flyktingförläggning. Lokalinvanarna uppges vara uppretade och skrämde av situationen, en ung mamma intervjuas: "Kan ni förklara för min dotter varför politiskt förföljda flyktingar alltid skall fråga henne var hon bor och om hon vill ha sex?" Den socialdemokratiske borgmästaren uttalar sig om att det är på tok för många flyktingar i bygden och tillägger att så kallade ekonomiska flyktingar å det snaraste skall "hjälpas hem" då de saknar grund för asyl. Polisen hävdar att cirka 70 procent av deras arbetsinsatser tas i anspråk av förläggningen. Inga röster hörs däremot från själva förläggningen. Perspektivet är

majoritetsbefolkningens och det är svårt att förstå reportaget som något annat än ett exempel på vilka problem de asylsökande medför för ett litet samhälle som Traiskirchen. Lokalpressens delansvar i att trissa upp en redan spänd stämning förtjänar att än en gång understrykas.

Oförmågan eller oviljan att öppet belysa de konfliktlinjer som rör minoritetsbefolkningen i dagens Amstetten riskerar att underblåsa de främlings-skeptiska strömningar som uppenbarligen finns där. Utan dessa strömningar skulle FPÖ knappast få det relativa genomslag i debatten som partiet faktiskt har fått. I den löpande nyhetsrapporteringen är invandrare och flyktingar närmast osynliga, men när de trots allt figurerar synliggörs de som belastning och hot. De stereotypa uppfattningarna om icke-österrikarnas natur och kultur reproduceras slentrianmässigt utan att det erbjuds några positiva motbilder. Reportaget från Traiskirchen vittnar om att det inte krävs särskilt mycket för att xenofobiska yttringar skall nå upp till ytan.

Havlickuv Brod

På andra sidan av det nuvarande EU:s gränser finns staden Havlickuv Brod i Tjeckien. I själva staden, som har anor från 1200-talet, bor närmare 25 000 invånare. Avståndet till Amstetten är geografiskt sett ringa, men rapporteringen i lokaltidningen *Noviny Vysociny* skiljer sig markant från den icke-rapportering om invandrings- och flyktingfrågor som kännetecknar *NÖ*. Tidningens innehåll utgörs till stor del av synnerligen lokala notiser. I varje nummer finns dessutom någon sida om internationella nyheter, ett par om kultur, samt ett antal sidor om olika sportevenemang.

På riksplanet påverkades den politiska diskussionen även i Tjeckien av den stundande EU-utvidgningen. De lokala reaktionerna skiftade och svängningar i synen på EU förekom. I en kritisk kommentar till Bryssels löften om vad ett medlemskap förmodades innebära, skrev en kolumnist (*Noviny Vysociny* 7 maj) att: "[t]jeckerna är allergiska mot någon som säger sig ha den enda vägen till paradiset". Frågan om Benešdekreten togs också upp i en valrörelse som i övrigt fokuserade frågor om inre och

yttre säkerhet (*Noviny Vysociny* 25 maj). EU:s flyttade gränser upplevdes att döma av diskussionen som både försvärande för och befrämjande av den lokala gemenskapen.

I den lokala rapporteringen kretsade mycket kring romer. Kommunen föreslog till exempel inrättandet av en särskild administrativ tjänst för en "romkoordinator", vars uppgift skulle vara att agera rådgivare och representant i utskottet för nationella minoriteter (*Noviny Vysociny* 20 september). Från grannstaden Vysocina berättades om planer på att starta landets första romska företagarförening (*Noviny Vysociny* 24 september). Romerna själva utmålades frekvent som våldsvarkare och bedragare. Bråk inom den egna gruppen omtalades ofta (*Noviny Vysociny* 28 maj; *Noviny Vysociny* 29 juni) och det skrevs om romers hämndlystnad, vilken närmast utmålades som nedärvd. I samband med mordet på en sjuårig flicka betonades draget bland annat av en romsk kvinna (*Noviny Vysociny* 28 maj). Den påstådda aggressiviteten lyftes också fram i samband med fylleri och anstötligt beteende. Varje dag

berättade notiser och artiklar om trafikolyckor och då angavs sällan nationalitet, utom just då det handlade om romer. Rubriker som "Full rom" förekom (*Noviny Vysociny* 17 oktober). Att romerna framställdes både som hot och som belastning är med andra ord uppenbart.

Notabelt är dock att romerna själva vid flera tillfällen fick komma till tals i tidningen. En företrädare försäkrade exempelvis att "Vi vill arbeta" (*Noviny Vysociny* 8 oktober). Uttalanden av detta slag avslöjar en hel del om majoritetsbefolkningens uppfattningar om huvuddelen av romerna som lata och arbetsskygga. Att romerna ändå tilldelas en röst indikerar att de utgör en del av lokalsamhället, om än en avvikande sådan. När romer uttalade sig handlade det oftast om att de kände sig diskriminerade. En representant yttrade sig om stämningen i det till Havlickuv Brod gränsande samhället Chotebor: "Jag är inte nöjd med bostadsmöjligheterna, vi har inte en chans. Då det är stökigt, får vi skulden." Offertemat förekom överhuvudtaget ofta i tidningen (*Noviny Vysociny* 19 augusti). Läsaren får reda på att det finns problem med rasism och främlingsfientlighet i Havlickuv Brod. Det kan gälla diskriminering eller fall då romer blivit utsatta för rasistiska våldsdåd av nynazister (se *Noviny Vysociny* 9 juli). Kyrkogårdar skändas (*Noviny Vysociny* 4 maj) och ungdomar gör nazihälsningar (*Noviny Vysociny* 9 maj).

Mycken debatt fördes kring hur pass draglig tillvaron egentligen är för

romerna i Tjeckien. Lokala röster uttryckte motstridiga åsikter om saken. Ibland utmålades det som att romerna bedrägligt försökte förbättra sin position. I ett bildreportage, där romer beskrevs som att de lärde sig "halta på rätt sätt" i en hög av sopor i den franska staden Nice, varnades det för att Europa skulle komma att "översvämmas av romer" (*Noviny Vysociny* 30 oktober). De utmålades som ett kringresande folk av "asylturister" som sällan kunde uppge legitima asylanspråk. Misstänksamheten förstärktes av att några romer, i en intervju stående framför en fullastad buss, ljugit om att de bara "skulle åka iväg på semester en sväng" när de i själva verket sedan sökte asyl i England. Ett par dagar senare rapporterades att samma personer hade fastnat i en gränskontroll på väg att "smita in" i Storbritannien (*Noviny Vysociny* 27 juli; *Noviny Vysociny* 29 juli; jfr *Noviny Vysociny* 7 augusti). Det ligger i sakens natur att prospektiva asylsökande inför media knappast uppger sin avsikt att lämna hemlandet och söka asyl annorstädes, men det gick spårlöst förbi i nyhetsrapporteringen. Istället framställdes romerna som notoriska lurendrejare, och efter denna händelse blossade den lokala irritationen upp ytterligare. En tjänsteman vid socialkontoret i Havlickuv Brod hävdade till exempel att romerna varken hotades av arbetslöshet eller rasistiska stämningar. Det förekom dock motröster som svarade romernas ambitioner att söka asyl i annat land; den romske f.d. tränaren i fotbollslaget TJ Roma i Jihlava

menade i samma nummer att tjeckerna är rasister: "I puben blir du inte serverad för att du är zigenare, du får inget jobb för att du är zigenare, folk hatar dig." Han uttryckte sin sympati och förståelse för dem som vill flytta västerut dit där "stämningen var mer öppen och tolerant" (*Noviny Vysociny* 9 augusti).

Exotiserande, på ytan positiva, stereotyper om romer fanns det gott om, bland annat imponerades tidningen av att romska barn är så "bra på att dela med sig", vilket visat sig i tillfälliga läger som upprättats efter översvämningar i trakten (*Noviny Vysociny* 28 augusti). Tidningen uppmärksammade olika högtider förknippade med romernas liv och leverne. Den lokale så kallade zigenarbaronens begravning i Ostrava ägnades ett stort bilduppslag (*Noviny Vysociny* 12 september), liksom korandet av den lokala skönhetsdrottningen Miss Roma (*Noviny Vysociny* 16 maj). Tidningen ägnade även utrymme åt den romska kokkonstens förtjänster (*Noviny Vysociny* 24 augusti). Dylika essentialiserande föreställningar utgör bland annat en bevekelsegrund för diskriminering. En polis beskrev problemet: "Värst är det i skolorna. Romska barn ägnar sig lärarna inte åt. De ger dem en bandspelare och säger åt dem att dansa, eftersom det är deras kultur" (*Noviny Vysociny* 12 augusti).

Intressant nog förekom liknande exotiserande beskrivningar av andra minoritetsgrupper. Läsaren kunde få se representanter från den tyska minoriteten dansa traditionella danser iklädda full folkdräktsmundering (*Noviny Vysociny* 25 november) och under den s.k.

Belgiendagen fick lokalbefolkningen tillfälle att pröva på det speciella belgiska köket (*Noviny Vysociny* 12 december). Detta rörde sig dock om enstaka inslag och inte alls om den systematiska och konsistenta exklusion och essentialisering som romerna som grupp utsattes för.

En andra grupp som gavs förhållandevis mycket utrymme i den politiska debatten var sudettyskarna, vilkas villkor och öden behandlades i en rad olika sammanhang (se *Noviny Vysociny* 27 maj; *Noviny Vysociny* 22 juni). Några röster hävdade att sudettyskarnas krav på kompensation från den nuvarande tjeckiska regeringen var orimliga (se *Noviny Vysociny* 30 juli). Åter andra provocerades av sudettyskar som framförde åsikter som att Sudetlandet borde tillhöra Tyskland (se *Noviny Vysociny* 29 juli; *Noviny Vysociny* 4 oktober). Det exotiserande inslaget saknades dock i rapporteringen om sudettyskarna. De antogs inte representera en annan "kultur" på samma sätt som romerna, och de betraktades inte heller som offer i samtiden, annat än för vad fördrivningen historiskt orsakat dem.

Liksom i *Skive Folkeblad* bejakades mångkulturalism på grundval av essentialiserade uppfattningar om vad som utgör de olika "kulturerna". Även om romerna fanns representerade i tidningen, förstärkte *Noviny Vysociny* genom sitt sätt att skriva om dem avståndet mellan majoritetsbefolkningen och romsamfundet. Att romerna gavs en röst i *Noviny Vysociny* hindrade inte spridningen av stereotypa föreställning-

är kring deras liv och kultur; snarare bekräftades de. För att förebygga konflikter och spänningsförhållanden är det inte tillräckligt att tilldela de mindre privilegierade grupperna en egen röst om inte ansträngningar samtidigt görs för att motverka spridandet av stereotypa föreställningar om de marginaliserades levnadssätt.

På sätt och vis utgör den romska minoritetsbefolkningen det arketypiska främmande för en lokal gemenskap som Havlickuv Brod. Bilden av romerna som eviga nomader förkroppsligar de utmaningar som ett lokalsam-

hälle ställs inför då gränser mellan nationer och kulturer upplevs som mer flytande än tidigare; rotlöshet ställs mot behovet av rötter (jfr Featherstone 1995). Att romerna har befunnit sig i trakten lika länge som majoritetsbefolkningen tas inte i beaktande; romsamfundets främlingsstatus har permanentats. Stereotypa föreställningar kring romerna som hot och belastning för majoritetsbefolkningen bidrar till att vidmakthålla bilden av främlingarna i Havlickuv Brod. De främmande lokalinvånarna befinner sig mitt i byn.

Konklusioner

Lokalpressen är en viktig arena och en mäktig aktör. Den bidrar till att sätta ramarna för den verklighet som lokalinvånarna lever i. Den agerar sanningsägare och förstärker och sprider föreställningar om en gemensam vikänsla. Samtidigt bidrar den till att befästa avståndet till det upplevt främmande. Kunskapen om oss själva och de andra konstituerar den verklighet som omger vardagen. I det sammanhanget spelar stereotyper en väsentlig roll genom att befästa de relationer mellan grupper som präglar ett lokalsamhälle och de diskurser som representerar "det verkliga" däri (jfr Foucault 1990).

Vi har tagit del av fyra europeiska lokaltidningars rapportering under 2002 och undersökt hur invandrare, ofta stereotypiserade, figurerat på deras sidor under detta år. De fyra tidningarna säger sammantaget någonting om den tid vi lever i och vilka sanningar vi lever efter i mötet med andra. Därför är de också viktiga att studera.

Vår ambition har varit att granska vardagen, men även vardagen kan rymma konflikter, vilket inte minst illustreras av diskussionerna kring

snatterivågen i Markaryd och fallet med de hepatit B-smittade barnen i Fjends kommun. I båda fallen fokuserades flyktingar på ett ytterst negativt sätt, och de tillskrevs skulden för det skedda. De lokala reaktionerna i Traiskirchen pekade i samma riktning: att förekomsten av asylsökande och flyktingar utgör en belastning och en fara för majoritetsbefolkningen. Dessa mera tillspetsade skeenden ägde visserligen rum utanför de städer som vi direkt studerat, men har säkert påverkat vardagsdiskussionerna även där.

I lokaltidningarnas rapportering är det två stereotyper som dominerar när invandrade personer lyfts fram i nyhetsbevakningen. Det rör sig om de invandrade som hot och som belastning. Enligt den första är invandrare mera brottsbenägna än majoritetsbefolkningen, medan den andra framställer dem som svagare och i större behov av överhetens upplysta beskydd. I fråga om *Smälänningen* har vi kunnat se att användningen av de båda stereotyperna har varit relativt sparsam på nyhetsidorna, men vi har ändå rest frågan om inte även dessa tillfällen har varit

tillräckligt för att ge näring åt befintliga negativa stereotyper. På den osminkade insändarsidan har därtill röster med närmast främlingsfientliga tonfall stundom kommit till tals. I insändarna är belastningstemat mycket tydligt; invandrarna kostar helt enkelt för mycket pengar, vilket var ett tema som den mest ingående läsarbrevsdiskussionen under 2002 ägnades åt.

Även om *Smälänningens* bevakning av Ljungbytrakten företer drag som är gemensamma med de tre europeiska lokaltidningarnas täckning av Skive, Amstetten och Havlickuv Brod, och därmed också har en del problem gemensamma med dem, förtjänar det att framhållas att andra drag framstår som positiva vid en jämförelse. Låt vara att invandrare sällan figurerar på nyhetsplats i Ljungby, men tidningen försöker inte låtsas som om de inte finns, vilket *NÖ* i stor utsträckning tycks göra. Insändardebatten om invandringens kostnader må vara föga tilltalande, och skildringen av händelserna i Markaryd kan knappast sägas förmedla en positiv bild av flyktingar i den angränsande kommunen, men skrivierna är ändå hovsamma i jämförelse med de hätska lokala debatterna och insändarresonemangen i *Skive Folkeblad*. Även om en stark stereotypisering karakteriserar skildringen av Central- och Östeuropa och forna Sovjetunionen, pekas inga specifika etniska grupper ut, så som är fallet med romerna i *Noviny Vysociny* och med rumäner och tjecker i *NÖ*. Dock misstänkliggörs gruppen flyktingar som helhet i rapporteringen

kring händelserna i Markaryd. Tonen är mycket negativ mot muslimer på debattsidan i *Skive Folkeblad*, medan dylika stämningar återfinns i enstaka insändare i *Smälänningen*.

I samtliga fyra lokaltidningar är positiva motbilder sällan representerade. Invandrare tenderar att förekomma som förövare eller offer i nyhetsbevakningen, eller också inte alls. I *Smälänningen* och *Skive Folkeblad* finns enstaka ansatser, till exempel i fråga om skildring av lokala integrationsprogram som avser att få in invandrare på arbetsmarknaden.

Det är också sällan som invandrare direkt får ordet i *Smälänningen*. De som uttalar sig för deras sak är engagerade tjänstemän, politiker och personer ur lokalbefolkningen. Här framstår tidningen som svagare än såväl *Skive Folkeblad* som *Noviny Vysociny*. I båda dessa tidningar är bilden emellertid sammansatt. Vid bevakningen av Skive och Havlickuv Brod är påhoppet många på muslimer respektive romer. Samtidigt är det *Skive Folkeblad* som skriver klart mest om invandrare i lokalsamhället och om projekt avsedda att integrera dem. En rad individuella människöden lyfts fram i intervjusituationer. Låt vara att de ofta befinner sig nära stereotypen av invandrare som offer och därför som en belastning, men de flesta av dessa reportage har ändå en positiv underton. Dock vidmakthålls uppdelningen mellan Oss och Dem noga i den danska tidningen, även i de positiva reportagen. Riktigt allvarligt blir det då hela grupper av människor

impliceras som smittospridare; hotstereotypen accentueras i *Skive Folkeblad* då förekomsten av invandrarbarn kopplas samman med spridning av hepatit-B. Den tjeckiska tidningen kritiserar och stereotypiserar ofta romer, men låter också ofta romer komma till tals. Uppdelningen vidmakthålls, samtidigt som det ges möjlighet till rudimentär nyantering. Att romerna har vistats på plats så länge och ändå blir porträtterade som fjärran lokalinvånare talar sitt tydliga språk om slutenhet och om stereotypers motståndskraft.

Att det finns likheter mellan våra fyra fall är knappast ägnat att förvåna. Den negativa argumentationen om invandrare och flyktingar låter sig inte avgränsas av några nationella rum, och idéer flödar fritt över gränserna. Diskussionen kring "oäkta flyktingar", vilka sägs motiveras av ekonomiska skäl och privata vinstbegär, har exempelvis förts på många håll i västvärlden. Det rör sig om transnationella idéstrukturer som får återklang även i de lokala samtalerna. Vad de indikerade skillnaderna mellan fallen i sin tur beror på är däremot en mera svårlöst fråga. Här bör man nog beakta det genomslag som nationella pressetiska spelregler kan ha; den svenska pressen är ändå i internationell jämförelse relativt restriktiv med att avslöja exempelvis etnisk hemvist hos misstänkta gärningsmän. Att det skulle finnas några större nationella skillnader mellan majoritetsbefolkningarnas samtal på lokal nivå tror vi däremot mindre på. Det är snarare deras återspeglning i pressen som skiljer sig åt.

Varje text om stereotyper riskerar tyvärr att själv bli stereotypifierande (Lindberg 1998: 9). Då vi identifierar och särskiljer de fyra europeiska städerna så som de framträdde i lokalpressen under 2002 kan förvisso även vi kritiseras för att förstärka stereotyper, i detta fall om den "trångsynta småstaden". Vi hävdar dock att nedslagen i lokalpressen fyllt en viktig funktion, nämligen att bidra till förståelse av de negativa konsekvenser reproducerandet av stereotypa uppfattningar om invandrare kan medföra för relationen till det som upplevts som främmande. Gränsen mellan en allmän rädsla för det främmande och utfall av främlingsfientlighet är diffus. Till synes oskyldiga, positivt laddade stereotyper kan lätt vändas till sina motsatser och slå över i förmenta sanningar om de invandrades kultur och natur. Enkla sanningar tenderar att slå följe med enkla lösningar.

Det är också här man tydligast kan skönja den konfliktförebyggande relevansen hos våra rön. Som påtalades i inledningen är fiendebilder och syndabockstänkande utslag av stereotypiserande resonemang. De utgör också farliga mentala konstruktioner så till vida som de kan uppmuntra till förebyggande aktioner för att kväva upplevda hot i deras linda. Exemplet Markaryd är kanske det som tydligast visar hur ett allmänt klimat av misstänksamhet och stigmatisering av en hel kategori upplevda främlingar kan riskera att slå över i våld med gatubråk och bildande av medborgargarden som ingredienser.

I Markarydsfallet visades också hur motståndskraftiga stereotyper kan vara gentemot informationer som annars skulle tyckas vara vederläggande. Upplysningen att villainbrotten som tidigare tillskrivits de asylsökande i själva verket hade begåtts av s.k. etniska svenskar fick ingen påtaglig effekt på opinionen. Snarare drucknade de i det massiva, negativa informationsflödet om de asylsökande. Media är som vi har diskuterat såväl en aktör som en arena för andra aktörer. De stereotypiserade tankestrukturer som förmedlas om flyktingar och invandrare har oftast formats på andra håll, främst genom uppfostran, utbildning och personliga nätverk. Men obestridligt är ändå att media har ett ansvar i situationer som den som uppstod i Markaryd under 2002. Att låta alla parter komma till tals i ett balanserat samtal, att avstå från att återge obekräftade rykten, att noga tänka sig för innan man vidarebefordrar informationer om brottsbelastade personers status och etniska härkomst, allt detta är åtgärder som åtminstone delvis bör kunna motverka uppkomsten av fiendebilder.

Också i exemplet med de hepatit-smittade barnen i Stoholm kunde vi konstatera hur ett syndabockstänkande återspeglades på tidningssidorna. Då det här inte rörde sig om samhälleliga reaktioner på brott och brottsmisstankar blev aktionerna inte lika drastiska som i Markaryd, även om föräldraprop och krav på karantän förekom. De reproducerande mekanismerna var dock desamma, och även här kunde

man konstatera klara brister i vilka som fick komma till tals; uttalanden gjordes för flyktingarnas räkning, aldrig av dem.

Även om våra studier inskränker sig till fyra lokalsamhällen och lika många lokaltidningar, visar våra resultat på behovet att uppmärksamma stereotypiserandets effekter också på andra nivåer och i andra textgenrer. Cementerade föreställningar kring vad som skiljer en europé från en icke-europé, eller en svensk från en icke-svensk, inskränker minoritetsgruppers möjligheter att göra sig hörda och närma sig gemenskapen också i lokala sammanhang. Vi vill hävda att det är i vardagen som sådana föreställningar får sin mest omedelbara verkan. Det är där stereotypiserandets negativa effekter tydligast kan skönjas.

Som vi framhöll i början är det vardagen som utgör verkligheten för de allra flesta och för det allra mesta. Hur invandrare framställs i vardagen är därför mycket viktigt för en framgångsrik integration i de nya hemländerna och lokalt ute i kommunerna. När invandrare förekommer på nyhetsplats är det i stor utsträckning som Hot eller Belastning, som förövare, offer eller som Exotiska inslag. Bilderna av invandraren som Hot, Belastning och Exotisk är exempel på stereotyper i ordets egentliga mening, medan den sparsamt förekommande Tillgångsbilden tydligt går tillbaka på enskilda fall, vilka explicit eller implicit framställs som undantag. Eftersom så sker riskerar även bilder av enskilda framgångsagor att verka stereotypiserande, då de ju

synliggör kontrasten mot det större kollektiv som inte lyckas och som därför utgör en Belastning eller till och med ett Hot. "Virtue has no gossip value", framhåller DeGroot (2001). Det är så sant – om dygden anses bekräfta normen i den egna gruppen, som till exempel majoritetsbefolkningen. Men om dygden markerar det från gruppen avvikande, så som den gör i den enskilda framgångssagan, kan den ha både skvaller- och nyhetsvärde och

till exempel figurera på nyhetsplats i lokalpressen.

Lokaltidningar excellerar i skildringar av vardagen; det är deras styrka. Men i våra exempel är det tydligt att de invandrade inte skildras som en del av denna vardag. Så länge de inte gör det kommer skrankorna mellan Oss och Dem att finnas kvar mitt i byn. De fjärran ifrån komna lokalinvanarna finns där, men ges inget tillträde till den egentligen så självklara vardagligheten.

Referenser

- Aho, James A. (1994) *This Thing of Darkness: A Sociology of the Enemy*. Seattle: University of Washington Press.
- Bagillhole, Barbara (2003) "Soft Haven? A Critical Analysis of the Treatment of Asylum Seekers in the UK", opublicerat konferenspaper, 2nd General ECPR Conference, Marburg 18–21 september
- Barany, Zoltan (2002) *The East European Gypsies. Regime Change, Marginality, and Ethnopolitics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bauman, Zygmunt (1998) *Globalization: The Human Consequences*. Cambridge: Polity Press.
- Bhabha, Homi (1994) *The Location of Culture*. London: Routledge.
- Billig, Michael (1995) *Banal Nationalism*. London: Sage.
- Brekhus, Wayne (2000) "A Mundane Manifesto", *Journal of Mundane Behavior*, vol 1:1 (<http://www.mundanebehavior.org/issues/v1n1/brekhus.htm>)
- Brune, Ylva (2002) "Invandrare" i mediarkivets typgalleri". I Paulina de los Reyes, Irene Molina och Diana Mulinari, red., *Maktens (o)lika förklädnader*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Cohen, Stanley (1987) *Folk Devils & Moral Panics. The Creation of Mods and Rockers*. Oxford: Basil Blackwell (3rd ed.)
- Danjoux, Olivier (2002) *L'État, c'est pas moi. Reframing Citizenship(s) in the Baltic Republics*. Lund: Department of Political Science.
- DeGroot, Gerard J. (2001) "When Nothing Happened": History, Historians and the Mundane", *Journal of Mundane Behavior* 2:1, <http://www.mundanebehavior.org/issues/v2n1.degroot.htm> (accessed 2003-06-11)
- Elias, Norbert & John L. Scotson (1999) *Etablerade och outsiders. En sociologisk studie av grannskapsproblem*. Lund: Arkiv förlag.
- Ellegård, Kajsa (2001) "Fånga vardagen – hur och varför?" Kajsa Ellegård & Elin Wihlborg (red): "Fånga vardagen. Ett tvärvetenskapligt perspektiv", Lund: Studentlitteratur.

- Essed, Philomena (1991) *Understanding Everyday Racism: An Interdisciplinary Theory*. Newbury Park: Sage.
- Featherstone, Mike (1995) *Undoing Culture. Globalization, Postmodernism and Identity*. London: Sage Publications.
- Fiebig-von Hase, Ragnhild & Ursula Lehmkuhl (1997, red): *Enemy Images in American History*. Providence: Berghahn Books.
- Flowerdew, John, David C.S. Li and Sarah Tran (2002): "Discriminatory news discourse: some Hong Kong data", *Discourse & Society* 13:3, 319–345.
- Foucault, Michel (1990). "Two Lectures". I Foucault, Michel och Kritzman, Lawrence D, red., *Politics, Philosophy, Culture*. London: Routledge.
- Gilens, Martin (1999) *Why Americans Hate Welfare. Race, Media, and the Politics of Antipoverty Policy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Guillaumin, Colette (1974): "Changes in inter-ethnic 'attitudes' and the influence of the mass media as shown by research in French-speaking countries", *Race as News*, Paris: Unesco Press.
- Haavisto, Camilla (2002) "Raskrig eller oskyldiga pojkestreck? Diskursanalys av ett urval artiklar om händelserna i Håkansböle hösten 2000". I Tom Sandlund (red.): *Etnicitetsbilden i finlandssvenska medier*. Helsingfors: SSKH Meddelanden Nr. 62.
- Hartmann, Paul, Charles Husband & Jean Clark (1974): "Race as News. A Study of the Handling of Race in the British National Press from 1963 to 1970", *Race as News*. Paris: Unesco Press.
- Hier, Sean P. & Joshua L. Greenberg (2002) "Constructing a discursive crisis: risk, problematization and illegal Chinese in Canada. *Ethnic and Racial Studies* 25: 3, 490–513.
- Hinton, Perry R. (1999) *Stereotypes, Social Cognition and Culture*. Hove: Routledge.
- Intervju med Davidsson, Lars (2003), nyhetschef *Småläningen*, Ljungby den 9 april.
- Intervju med Gustafsson, Christer (2003), redaktionschef *Småläningen*, Ljungby den 9 april.
- Jessen, Ulrika, Emma Nordenstedt & Sarina Sandman (1999) "En läsundersökning om *Småläningens* bilaga "med mera", Göteborgs universitet: Institutionen för journalistik och masskommunikation, JMG (opublicerad uppsats).
- Kearney, Richard (2003) *Strangers, Gods and Monsters: Interpreting Otherness*. London: Routledge.
- Larsson, Larsåke (1998) *Nyheter i samspel. Studier i kommunjournalistik*, Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Lindberg, Christer (1998) *Den gode och den onde vilden*, Lund: Arkiv förlag.
- Lynn, Nick and Susan Lea (2003) "A phantom menace and the new Apartheid": the social construction of asylum-seekers in the United Kingdom", *Discourse and Society* (14): 4, s. 425–452.

- Niederösterreichische Nachrichten (NÖ)* (2002), inklusive *Amstettner Zeitung* (2002).
- Noviny Vysociny* (2002).
- Nylund, Mats (2000) "Att vinkla etnicitet: En preliminär analys av rubriker och roller i nyheter om etniska minoriteter i finlandssvensk dagspress. I Tom Sandlund (red.): *Rasism och etnicitet i den finlandssvenska tidningspressen*. Helsingfors: SSKH Meddelanden Nr. 57.
- Petersson, Bo (2001) *National Self-Images and Regional Identities in Russia*. Aldershot: Ashgate.
- Petersson, Bo (2003) "Combating Uncertainty, Combating the Global: Scapegoating, Xenophobia and the National-Local Nexus". I Bo Petersson & Eric Clark (red.): *Identity Dynamics and the Construction of Boundaries*. Lund: Nordic Academic Press.
- Petersson, Olof & Ingrid Carlberg (1990) *Makten över tanken. En bok om det svenska massmediesamhället*. Stockholm: Carlssons.
- Riggins, Stephen Harold (1997) "The Rhetoric of Othering", S.H. Riggins (ed.): *The Language and Politics of Exclusion: Others in Discourse*. Thousand Oaks: Sage.
- Sibley, David (1995) *Geographies of Exclusion. Society and Difference in the West*. London: Routledge.
- Skive Folkeblad* (2002).
- Smälänningen* (2002).
- Van Dijk, Teun A. (1987) *Communicating Racism. Ethnic Prejudice in Thought and Talk*. Newbury Park: Sage Publications.
- van Dijk, Teun A. (1993). *Elite Discourse and Racism*. Newbury Park: Sage Publications.
- Vertzberger, Yaacov Y.I (1990) *The World in Their Minds. Information Processing, Cognition, and Perception in Foreign Policy Decisionmaking*. Stanford: Stanford University Press
- Weibull, Lennart (1995) "Lokal dagstidningsläsning och social skiktning" i Lennart Weibull & Charlotta Kratz (ed.): *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Wodak, Ruth & Reisigl, Martin (2001) *Discourse and Discrimination. Rhetorics of Racism and Antisemitism*. London/New York: Routledge.

STEREOTYPER I VARDAGEN – BILDER AV "DE FRÄMMANDE"

Inom ramen för ett projekt som startades 2002, då finansierat av Överstyrelsen för civil beredskap, sedan överfört till Krisberedskapsmyndigheten har Bo Petersson och Anders Hellström studerat hur stereotyper om invandrare och flyktingar återges i vardagen och hur dessa stereotyper bidrar till att befästa de indelningar som görs i Oss och Dem. Forskarna menar att det sätt som invandrare framställs på i vardagen är mycket viktigt för en framgångsrik integration lokalt i de nya hemländerna. Att det är i vardagen som stereotypiserade föreställningar får sin mest omedelbara verkan och sina tydligast urskiljbara negativa effekter. Mera specifikt har författarna undersökt speglingen av invandrare och flyktingar i fyra europeiska lokaltidningar: Smålänningen (Ljungby, Sverige), Skive Folkeblad (Danmark), Niederösterreichische Nachrichten (Amstetten, Österrike) och Noviny Vysociny (Havlíckuv Brod, Tjeckien). Såväl nyhetsartiklar som insändarsidor har studerats. Med utgångspunkt i konkreta fall från de valda lokaltidningarna diskuterar författarna hur stereotyper om invandrare vidmakthålls och befästs. Ett grundläggande antagande är att lokaltidningarna bidrar till att definiera och konstruera verkligheten för sina läsare.

Krisberedskapsmyndigheten

Box 599
101 31 Stockholm

Tel 08-593 710 00
Fax 08-593 710 01

kbm@krisberedskaps
myndigheten.se

www.krisberedskaps
myndigheten.se

ISSN 1652-2915
ISBN 91-85053-45-7